МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

НА ТЕМУ: «ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ»

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0723-удмф-з
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
(шифр і назва спеціальності)
освітньої програми Управління державними та місцевими фінансами
(назва освітньої програми)
Є.С.Мазнєва
(ініціали та прізвище)

Керівник доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, доцент, канд. екон. наук Оглобліна В.О.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, професор, д-р екон. наук Дятлова Ю.В.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ім. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
(код та назва)
Освітня програма Управління державними та місцевими фінансами
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д-р екон. наук, проф.

_____ Клопов І.О.
(підпис)

“ ____ ” _____ 202_ р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Мазнєвій Єлизаветі Сергіївні
(прізвище, ім’я та по-батькові)

1. Тема роботи Європейські практики розвитку публічних фінансів під час війни ти досвід для України

керівник роботи Оглобліна В.О., канд. екон. наук, доцент
(прізвище, ім’я та по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «____ » _____ № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи 1. Постановка задачі.
2. Перелік літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
1. Теоретична частина. Розвиток публічних фінансів під час війни: теоретичне підгрунття та актуальні тенденції.
2. Аналітична частина. Дослідження Європейських практик розвитку публічних фінансів під час війни: досвід для України.
3. Рекомендації. Удосконалення розвитку публічних фінансів України в умовах воєнного стану в контексті Європейських практик.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Презентація

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	*Оглобліна В.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.*		
2	*Оглобліна В.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.*		
3	*Оглобліна В.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.*		

7. Дата видачі завдання _____

К А Л Е Н Д А Р Н И Й П Л А Н

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Розробка плану роботи.		
2.	Збір вихідних даних.		
3.	Обробка теоретичних джерел.		
4.	Розробка першого і другого розділу.		
5.	Розробка третього розділу.		
6.	Оформлення і нормоконтроль		
	кваліфікаційної роботи.		
7.	Захист кваліфікаційної роботи.		

Студент _____ Є.С.Мазнєва
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ В.О. Оглобліна
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.В.Пєтухова
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Мазнєва Є.С. Кваліфікаційна робота магістра «Європейські практики розвитку публічних фінансів під час війни та досвід для України»: 103 с., 6 рис., 1 табл., 69 джерел, – додатки.

Ключові слова: БОРГОВА ПОЛІТИКА, ВОЄННИЙ СТАН, ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ, КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ, МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА, ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ.

Обгрунтовано теоретичні аспекти розвитку публічних фінансів європейських країн та України і їх актуальні тенденції під час війни. Виконано дослідження європейських практик розвитку публічних фінансів під час війни в контексті досвіду для України. Удосконалено механізм розбудови публічних фінансів України в умовах воєнного часу в контексті європейських практик.

ABSTRACT

Maznieva Y.S. Master's qualifying paper «European practices of public finance development during the war and experience for Ukraine»: 103 pages, 6 figures, 1 tables, 69 references, – supplements.

Keywords: DEBT POLICY, MARTIAL STATUS, EUROPEAN PRACTICES, DEVELOPMENT CONCEPT, INTERNATIONAL AID, PUBLIC FINANCE.

The theoretical aspects of the development of public finances of European countries and Ukraine and their current trends during the war are substantiated. A study of European practices of the development of public finances during the war in the context of experience for Ukraine was carried out. The mechanism for building public finances of Ukraine in wartime conditions in the context of European practices has been improved.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ……	2
РЕФЕРАТ ……	4
ABSTRACT……	4
ВСТУП…….....	6
РОЗДІЛ 1 РОЗВИТОК ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТТЯ ТА АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ……	9
1.1 Теоретичні аспекти та розвиток публічних фінансів європейських країн	9
1.2 Теоретичні основи формування публічних фінансів України та їх розвиток як умова інтеграції до ЄС ……	13
1.3 Особливості розвитку публічних фінансів в умовах воєнного часу……	20
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ……	30
2.1 Розвиток публічних фінансів в європейських країнах: досвід для України…….	30
2.2 Впровадження EU4PFM програми ЄС з підтримки управління державними фінансами в України ……	41
2.3 Дослідження бюджетної політики України в умовах воєнного часу…….	44
2.4 Дослідження боргової політики України в умовах воєнного часу……	51
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗБУДОВИ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК……..…….	59
3.1 Впровадження кращих європейських практик з орієнтиром на розвиток публічних фінансів України……..…….	59
3.2 Напрями зменшення ризиків для публічних фінансів України ……	75
3.3 Стратегічні напрями розвитку фінансового сектору України під час війни……..	81
ВИСНОВКИ……	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…..……	95

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Публічні фінанси в Європейському Союзі відображають складні взаємозв'язки міжнародних, національних та регіональних фінансових процесів, а також відображають загальні стратегії та цілі ЄС у сфері фінансової політики. Фінансова політика Європейського Союзу визначається низкою пріоритетів, проте одним із ключових завдань є збереження стабільності публічних фінансів.

Позитивні наслідки вступу до Європейського Союзу 13 нових членів (в травні 2004 р., в січні 2007 р. та в липні 2013 р.) вимагають аналізу реформування публічних фінансів цих та інших країн-членів ЄС, щоб наблизити Україну до вступу у цю організацію в майбутньому, оскільки наша країна отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, не дивлячись на війну росії проти нашої держави.

В умовах євроінтеграції Україні необхідно забезпечити сталість та прогнозованість фінансових ресурсів для реалізації програм та проектів, спрямованих на розвиток країни та виконання європейських стандартів. Розбудова системи публічних фінансів в умовах євроінтеграції є необхідною для забезпечення сталого економічного розвитку країни, зміцнення її позицій на міжнародній арені та підвищення довіри зовнішніх інвесторів**.**

Об'єкт дослідження магістерської роботи – процеси розвитку публічних фінансів європейських країн під час війни в контексті досвіду для України.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних аспектів розвитку публічних фінансів європейських країн під час війни в контексті досвіду для України.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка практичних рекомендацій щодо розвитку публічних фінансів України під час війни в контексті європейських практик.

Для досягнення мети вирішені наступні завдання*:*

– досліджено теоретичні аспекти та розвиток публічних фінансів європейських країн;

– розглянуто теоретичні основи формування публічних фінансів України та їх розвиток як умова інтеграції до ЄС;

– окреслено особливості розвитку публічних фінансів в умовах воєнного часу;

– проаналізовано розвиток публічних фінансів в європейських країнах в контексті досвіду для України;

– розглянуто впровадження EU4PFM програми ЄС з підтримки управління державними фінансами в України;

– досліджено бюджетну політику України в умовах воєнного часу;

– досліджено боргову політику України в умовах воєнного часу;

– запропоновано впровадження кращих європейських практик з орієнтиром на розвиток публічних фінансів України;

– визначено напрями зменшення ризиків для публічних фінансів України;

– запропоновано стратегічні напрями розвитку фінансового сектору України.

В магістерській роботі використано такі загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: діалектичний метод і метод спостережень, методи критичного та порівняльного аналізу і синтезу, системний підхід, ситуаційний підхід.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

– *удосконалено* теоретичний підхід до формування та розвитку публічних фінансів як основного елементу фінансової системи з урахуванням європейських практик в умовах воєнного часу, серед яких непередбачуваність виконання дохідної частини бюджету, зростання витрат на оборону, нарощування дефіциту бюджету, посилення залежності від зовнішніх джерел фінансування в умовах євроінтеграції;

– *удосконалено* науково-практичний підхід до впровадження кращих європейських практик з орієнтиром на розвиток публічних фінансів України, що дозволяє удосконалити розвиток публічних фінансів під час війни, процедури якого кардинально відрізняються від звичних у мирний час.

Інформаційною базою дослідження слугували методичні та наукові праці з теми дослідження, нормативні та законодавчі акти України, статистична інформація.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати магістерського дослідження пройшли апробацію:

– на Міжнародній науково-практичній конференції «Формування концепції цифрової трансформації та соціально-відповідального цифрового громадянина у контексті європейського досвіду» (м. Запоріжжя), 21 – 22 листопада 2024 р., тема тез доповіді «Стратегія економічної безпеки України в умовах воєнного стану на шляху до ЄС»;

– на І Всеукраїнській науково-практичній конференції за участю молодих учених та здобувачів вищої освіти **«**Актуальні питання суспільства у сферах екологічної та цивільної безпеки, енергозбереження, менеджменту та економіки» (м. Запоріжжя), 16-18 жовтня 2024 р., тема тез доповіді «Трансформація політики державних видатків у воєнний та післявоєнний періоди: досвід Європейських країн та України»;

– на І Міжнародній науково-практичній конференції Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М.Потебні «Інженерні інновації та розбудова національної економіки» (м. Запоріжжя), 9-10 травня 2024 р., тема тез доповіді «Адміністрування державного бюджету на макрорівні як інструмент розвитку національної економіки».

РОЗДІЛ 1
РОЗВИТОК ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТТЯ ТА АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

1.1. Теоретичні аспекти та розвиток публічних фінансів європейських країн

Фінансова система країни в широкому розумінні – це сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих частин, ланок і елементів, що безпосередньо беруть участь у фінансовій діяльності і сприяють її здійсненню. Фінансова система європейських країн у вузькому розумінні охоплює наступні складові: публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. Основним елементом фінансової системи європейської країни є публічні фінанси, від стану яких залежать всі елементи фінансової системи країни. Донедавна публічні фінанси ототожнювалися з державними фінансами країни, що призводило до їх неефективного використання, оскільки центральна влада визначала напрями використання не тільки державних фінансів, але й місцевих. Останнє до сьогодні характерно для недемократичних країн. Проведення ж децентралізації в країнах ЄС та в Україні довело необхідність поділу публічних фінансів на державні та фінанси органів місцевого самоврядування, що підвищило ефективність їх використання [14].

Аналіз зарубіжної фінансової літератури дозволяє дати наступне визначення суті публічних фінансів. Це - взаємозв’язки та процеси, пов’язані з формуванням і використанням суспільних грошових коштів, які забезпечують функціонування суспільного сектора країни (або публічного сектора за західною термінологією). Процес формування публічних фінансів пройшов довгий час, а остаточне розуміння змісту цієї категорії склалося після Другої світової війни у демократичних країнах Європи. Основи публічності фінансів почали закладатися в період формування держав, які на

своє утримання були змушені збирати певні податки та збори. Їх сплата населенням була обумовлена насамперед необхідністю його захисту з боку держави від зовнішніх ворогів, а також для підтриманням правопорядку в середині окремих держав. Крім того, тільки за рахунок коштів держави можна було здійснювати великі інфраструктурні проєкти, фінансувати освіту, будувати церковні об'єкти тощо.

Суть публічних фінансів реалізується через їх функції, які у значній мірі тотожні функціям фінансів держави взагалі. Виходячи з економічних функцій держави у європейських країнах публічні фінанси повинні виконувати наступні функції:

- функцію алокації;
- функцію перерозподілу;
- стабілізаційну функцію.

Зміст функції алокації полягає у забезпеченні фінансовими ресурсами держави та місцевих органів влади та самоврядування, щоб вони належним чином виконували свої завдання. Розподільча функція публічних фінансів характеризує процеси перерозподілу фінансових ресурсів в суспільстві на користь держави та місцевих органів самоврядування, державного сектору, малозабезпечених верст населення тощо. Так, на 2023- 2024 рр. Іспанія ввела новий податок на багатих з активами понад 3 млн євро. Новий податок торкнеться 23 тис осіб і, як очікується, дозволить зібрати близько 1,5 млрд євро. Стабілізаційна функція публічних фінансів забезпечує оптимальний розвиток суспільства за допомогою використання таких інструментів, як державні та місцеві податки та збори, державні та місцеві видатки. Важливо знайти оптимальне співвідношення між ними, чого поки не вдається досягнути в Україні. Виходом з цього становища може стати використання принципу «найменшої шкоди» при реформування податкової системи України та оптимізації видатків бюджету. Особливо це актуально для подолання наслідків військової агресії росії проти України [13].

Європейський Союз є унікальним утворенням, де країни-члени з різними рівнями економічного розвитку здійснюють фіскальну реакцію на кризи у відмінний спосіб. Однак, незважаючи на це, вони зобов'язані дотримуватися спільних фіскальних правил, що сприяють балансуванню публічних фінансів та зміцнюють бюджетну дисципліну. Бюджетна консолідація у періоди економічного піднесення створює умови для ефективного бюджетного регулювання та використання фіскальних інструментів під час соціально-економічних викликів. Такий підхід дозволяє підтримувати стабільність та рівновагу в економіці, забезпечуючи стійкий розвиток та прогрес у суспільстві [52].

Маастрихтський договір надав можливість створення унікальної економічної парадигми, спрямованої на забезпечення та підтримку макроекономічної стабільності в Європейському Союзі. Одним із важливих аспектів цієї парадигми є розроблення та впровадження фіскальних правил, які регулюють обсяги державних витрат, боргу та фіскального дефіциту. Ці правила виступають як запобіжні заходи для забезпечення довгострокової фінансової стійкості у регіоні. У контексті складних викликів, що виникають у суспільстві та економіці, інституції Європейського Союзу здобувають значний досвід у розробленні антикризових стратегій та контрциклічних заходів. Цей досвід є цінним ресурсом для реагування на економічні потрясіння та забезпечення стійкості економіки у складних умовах. Отже, Маастрихтський договір і створена на його основі економічна парадигма не лише сприяють забезпеченню макроекономічної стабільності, але й дозволяють розвивати ефективні стратегії антикризового управління та контрциклічної політики, що є важливими факторами для сталого розвитку Європейського Союзу. Публічні фінанси в Європейському Союзі відрізняються складністю своєї побудови та посиленим міжнародним впливом, оскільки вони об'єднують фінансові потоки не лише національних урядів, а й структур ЄС. Розглянемо особливості системи публічних фінансів країн ЄС (рис.1.1).

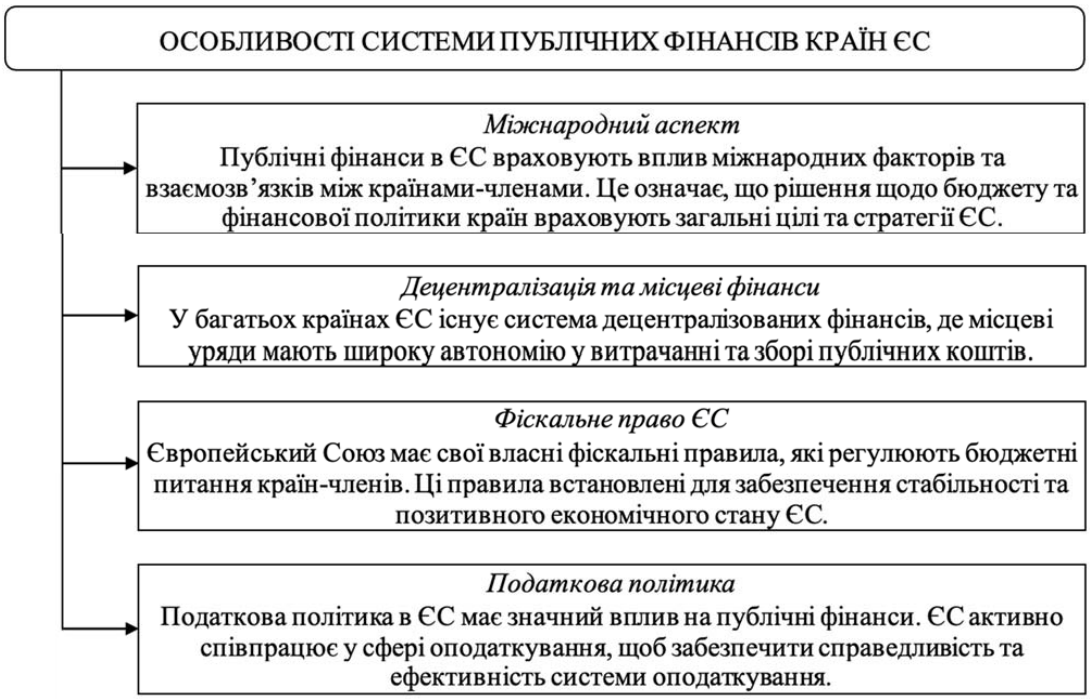

Рисунок 1.1 - Особливості системи публічних фінансів країн ЄС [52]

Загалом публічні фінанси в Європейському Союзі відображають складні взаємозв'язки міжнародних, національних та регіональних фінансових процесів, а також відображають загальні стратегії та цілі ЄС у сфері фінансової політики. Фінансова політика Європейського Союзу визначається низкою пріоритетів, проте одним із ключових завдань є збереження стабільності публічних фінансів. Важливим індикатором такої стійкості є рівень державного боргу, який є важливим показником фінансової здатності країни. Встановлення еталонного значення державного боргу на рівні 60% ВВП відповідно до Маастрихтських критеріїв свідчить про здатність країни до проведення дискреційних фіскальних заходів для підтримки або відновлення економіки у разі необхідності.

У XX ст спостерігалося значне зростання частки публічних видатків на соціальні програми в країнах ЄС. Якщо на початку століття цей показник складав менше 10% від загальних видатків, то в середині століття вже перевищував 30%, а на сьогодні ця частка наближається до 55%. Ці тенденції свідчать про значний вплив соціально-економічних факторів на фінан- сову

політику країн ЄС та підкреслюють важливість збереження балансу між фінансовою стійкістю та соціальною підтримкою у сучасному світі [11, с. 1386]. Отже, значна частина публічних видатків у розвинених країнах ЄС спрямована на соціальні програми та виплати, зокрема на пенсії, охорону здоров'я, освіту та соціальний захист. Ці програми становлять суттєву частину фінансових витрат урядів країн ЄС і відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності та розвитку [52].

1.2. Теоретичні основи формування публічних фінансів України та їх розвиток як умова інтеграції до ЄС

В українській фінансовій літературі, на відміну від західноєвропейської та північноамериканської, до сьогодні ще використовується поняття «державні фінанси» (або – «фінанси держави») як синонім поняття «публічні фінанси» (або – «суспільні фінанси»). На наш погляд, цього робити не можна, як в теоретичному, так і в практичному плані, оскільки це призводить до проблем у фінансовій політиці держави, коли політики при владі на свій розсуд прагнуть розпоряджатися фінансами держави, не враховуючи особливості окремих складових публічних фінансів, насамперед фінансів територіальних громад. Проведення децентралізації в Україні в 2015-2020 рр. показало необхідність відмови від використання терміну «державні фінанси», які охоплюють всі фінансові відносини в країні, оскільки територіальні громади тепер майже не залежать від державних органів управління у використанні своїх коштів (крім субвенцій на освіту та охорону здоров'я). Це посилило елементи публічності в фінансах не тільки на державному рівні, а й на рівні громад, що дає надію на підвищення ефективності їх використання на всіх рівнях управління в майбутньому.

Виділення у фінансовій системі державних фінансів вимагає вирішення складної теоретичної проблеми. Враховуючи, що до їх складу сьогодні включають не тільки державний, а й місцеві бюджети, які за українським

законодавством є відносно самостійними утвореннями, то замість категорії «державні фінанси», доцільно використовувати термін «публічні фінанси», як це робиться у підручниках з фінансів у багатьох країнах світу. Наприклад, у підручниках з суспільних фінансів, написаних відомими польськими вченими: С. Овсяком, Є. Осятинським, Е. Малиновською-Місьонг та В. Місьонгом [13].

У той же час, в Україні до цього часу використовується традиційний підхід до визначення фінансової системи без виділення в ній публічних (суспільних) фінансів. Так, в підручнику з фінансів, написаному провідними українськими вченими-фінансистами в 2008 р., в структурі фінансової системи виділяються «фінанси держави», а не публічні фінанси. Разом з тим, поступово ця ситуація змінюється. Д. е. н., проф. С.В. Слухай вважає, що замість категорії «державні фінанси» потрібно використовувати категорію «суспільні фінанси», оскільки крім держави участь у вирішенні суспільних питань беруть і територіальні громади, інтереси яких не завжди є адекватними державним, а фінансування суспільних благ здійснюється не лише коштом держави, а й за рахунок акумульованих місцевими громадами коштів. У цьому випадку структура фінансової системи, на наш погляд, виглядатиме наступним чином:

- суспільні (публічні) фінанси;
- фінанси підприємств;
- страхування;
- фінансовий ринок;
- фінанси домогосподарств.

Як вважає д. е. н., проф. О.В. Длугопольський, публічні фінанси охоплюють доходи і видатки центрального та місцевих урядів, а також структурні взаємозв'язки між ними, визначення яких відбувається у середовищі представницької влади.

Відповідно структура публічних фінансів включає:

- сукупність усіх бюджетів держави (або – зведений бюджет держави);

- державні фонди цільового і нецільового призначення;
- фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форм власності;
- державний кредит;
- державне майнове та особисте страхування.

Тобто, публічні фінанси охоплюють державні і місцеві фінанси. На думку д. е. н., проф. В.І. Кравченка, за своїм призначенням, фінанси України поділяються на публічні фінанси, приватні фінанси, фінанси неприбуткового сектору та частково міжнародні фінанси. Відповідно, до публічних фінансів в Україні відносяться державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси політичних партій, державний кредит, податки і збори, платежі до державних цільових фондів, державні страхові фонди, державні внески за державне страхування. До приватних фінансів належать корпоративні фінанси, фінанси домашніх господарств, банківській кредит, приватні страхові фонди та страхові внески. До фінансів неприбуткового сектору належать фінанси різноманітних неприбуткових та професійних організацій, створених як фізичними так і юридичними особами [13].

Д. е. н., проф. В. Б. Тропіна виділяє у складі фінансової системи України, крім фінансів суб'єктів господарювання й фінансів домогосподарств, публічні фінанси, основними елементами яких на її думку, є: державні фінанси, котрі є державною власністю й витрачаються для реалізації загальнодержавних публічних інтересів; фінанси органів місцевого самоврядування, котрі є комунальною власністю й витрачаються для реалізації публічних територіальних інтересів, визнаних органами самоврядування відповідних територій; фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування, кошти яких не є державною чи комунальною власністю й витрачаються для реалізації суспільного інтересу в забезпеченні соціального захисту громадян, визнаного й гарантованого державою.

Представники провідної школи з публічних фінансів, яка сформована на кафедрі фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», д. е. н, проф. В. М. Опарін, д. е. н., проф. В. М. Федосов та д. е. н., проф. П. І. Юхименко справедливо вважають, що публічні фінанси треба розглядати у широкому та вузькому розумінні слова. У широкому розумінні до публічних фінансів відносять господарську діяльність усіх видів публічних союзів: держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, творчих спілок тощо. У вузькому, традиційному, розумінні публічні фінанси охоплюють державні та місцеві фінанси. Останньої точки зори притримуємось і ми, оскільки теорія публічних фінансів у широкому розумінні слова ще не до кінця розроблена.

Основою публічних фінансів України є зведений бюджет, дохідна частина якого формується переважно з податкових надходжень та позичкових ресурсів, а видаткова – використовується на управління, національну оборону країни, утримання бюджетних установ, допомогу малозабезпеченим верствам населення тощо. В Україні бюджетна система складається з Державного бюджету та місцевих бюджетів, які разом утворюють зведений бюджет, що є розрахунковою величиною. Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування. До бюджетів місцевого самоврядування належать бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об’єднань. Важливо посилити роль територіальних громад у використанні публічних фінансів в Україні, щоб унеможливити їх розкрадання політиками при владі на місцях, як на місцевому рівні, так й на рівні районів та областей. Завдячуючи реформі децентралізації в Україні це стало легше, оскільки значні фінансові ресурси передали з обласного та районного рівня на рівень територіальних громад. Водночас, з’явилися дуже фінансово забезпечені громади та слабо фінансово забезпечені громади. Останнім належним чином не можуть допомогти ні районні бюджети, ні обласні бюджети, тому слабо фінансово забезпечені

громади змушені закривати частину об’єктів соціально- культурного призначення. У певній мірі, як вважає багато експертів, це відбулося тому, що в Україні був використаний принцип добровільності щодо створення укрупнених територіальних громад, тоді як розроблений фахівцями план укрупнення громад не був взятий до уваги. Тому з часом, ряд слабких у фінансовому відношенні громад будуть змушені об’єднуватися з більш фінансово забезпеченим громадами. Натомість, як відмічають всі дослідники місцевих фінансів, завдячуючи реформі децентралізації територіальні громади набагато краще пристосувалися до умов воєнного стану в Україні, ніж це було б в умовах існування старої системи управління місцевими фінансами [13].

Історія розвитку фінансової системи України показує процес поступового становлення публічних фінансів у тій чи іншій формі на різних етапах функціонування країни. Складність прояву елементів публічності фінансів в економіці нашої країни пов’язана з тим, що досить довго частина українських земель знаходилася під владою інших держав. Тим не менше, окремі елементи публічності в фінансах можна прослідкувати в фінансах Київської Русі, Запорозької Січі, Гетьманщині, в фінансах українських міст, що функціонували на принципах Магдебурзького права, у фінансах земств в період Російської імперії, в період визвольних змагань 2017-2022 рр. Загалом, становлення публічних фінансів в Україні відбулося з отриманням незалежності в 1991 р., хоча цей процес проходив досить складно, оскільки цьому заважали представники старої партійної і радянської номенклатури, які довгий час знаходились при владі у незалежній Україні. Представники цієї номенклатури старалися не допустити перетворення державних фінансів в публічні, щоб вони контролювалися виборцями, а не корумпованою владою. Особливо ці моменти у функціонуванні публічних фінансів в Україні проявилися при знаходженні при владі партії регіонів, її сателітів та В. Януковича [13].

Перехід до ринкової економіки в Україні виявився дуже складним для її фінансової системи та публічних фінансів зокрема. Негативно на це вплинула й війна росії проти України. В країні спостерігається надмірна диференціація в доходах, значна частина населення України покинула країну, погіршується якість навколишнього середовища. Доходів Державного бюджету України не вистачає на фінансування навіть найважливіших потреб Сил оборони нашої країни. Майже половина валового внутрішнього продукту виробляється в «тіньовій» економіці. Ці та інші негаразди значною мірою пов'язані зі складністю самого переходу від планової до ринкової економіки та подолання військової агресії росії проти України. Разом з тим ряд постсоціалістичних країн за той же час, що й Україна, досягли набагато кращих успіхів у реформуванні своїх економік та публічних фінансів. Це дозволило їм вступити до ЄС в 2004 р. та наступних роках, що вимагає вивчення досвіду цих країн в Україні [14].

Для України, яка в 2022 р. отримала статус кандидата в члени ЄС, особливу цінність у розвитку публічних фінансів досвід європейських країн. В умовах євроінтеграції Україні необхідно забезпечити сталість та прогнозованість фінансових ресурсів для реалізації програм та проектів, спрямованих на розвиток країни та виконання європейських стандартів. Розбудова системи публічних фінансів в умовах євроінтеграції є необхідною для забезпечення сталого економічного розвитку країни, зміцнення її позицій на міжнародній арені та підвищення довіри зовнішніх інвесторів**.**

Розбудова системи публічних фінансів в умовах євроінтеграції має вирішальне значення для подальшого розвитку України та вимагає не лише відповідності національного законодавства європейським стандартам, але й передбачає впровадження нових принципів управління та контролю за використанням публічних коштів. Реформування фінансової системи має сприяти підвищенню прозорості, ефективності та стабільності управління фінансовими ресурсами країни. Крім того, це сприятиме залученню

іноземних інвестицій, підвищенню довіри міжнародних партнерів та зміцненню позицій України на світовій арені [52].

В умовах євроінтеграції України необхідним є дослідження європейського досвіду функціонування системи публічних фінансів у ЄС, адже це дозволить країні віддзеркалити та адаптувати кращі практики європейських країн у власній системі. Поглиблене вивчення досвіду країн ЄС дозволить виявити оптимальні підходи та стратегії управління публічними фінансами, впровадження яких сприятиме підвищенню ефективності та прозорості у використанні бюджетних ресурсів, а також забезпечить відповідність національних стандартів європейським нормам та вимогам. Такий аналіз дасть змогу уникнути можливих помилок, врахувати особливості кожної конкретної системи та забезпечити більш успішне впровадження необхідних реформ для підготовки України до членства в Європейському Союзі [53].

Ефективна система публічних фінансів дасть змогу відповідати усім вимогам та стандартам, що потрібні для інтеграції з країнами Європи. Успішна реалізація напрямів розвитку інформаційних технологій в управлінні публічними фінансами та державними фінансовими ресурсами, фінансовою безпекою суб'єктів господарювання державного сектору дасть можливість підвищити ефективність функціонування державної фінансової системи, покращити процес формування і використання державних фінансових ресурсів, прискорити темпи зростання ВВП, соціально-економічного розвитку України та рівень добробуту її громадян. Ефективне управління публічними фінансами в Україні передбачає впровадження прозорих механізмів контролю, забезпечення ефективності витрат, привертання інвестицій та належний рівень кваліфікації спеціалістів. Для досягнення цієї мети важливо провести реформу податкової системи, забезпечити адекватну підготовку та кваліфікацію фахівців у галузі управління публічними фінансами, удосконалити процеси стягнення боргів та інших надходжень до бюджету, гарантувати прозорість та відкритість у

сфері закупівель та витрат, а також підвищити рівень інформаційної культури населення з питань управління публічними фінансами [54].

1.3. Особливості розвитку публічних фінансів в умовах воєнного стану

Під час війни управління публічними фінансами кардинально відрізняється від звичних у мирний час процедур і вимагає відповідних змін нормативно-правової бази і механізмів управління.

Серед факторів впливу на стан публічних фінансів України - непередбачуваність виконання дохідної частини бюджету, зростання витрат на оборону, нарощування дефіциту бюджету, посилення залежності від зовнішніх джерел фінансування. Окрему увагу звертають проблема виконання Державного бюджету України 2022-2024 років, особливості податкової політики за умов воєнного стану, вплив війни на управління публічними фінансами на місцевому рівні, пошук шляхів зменшення боргового навантаження на бюджет в умовах війни. Система управління публічними фінансами в країні має відповідати вимогам сьогодення та включати такі базові принципи, як прозорість діяльності, стабільність й довгострокова стійкість бюджету, ефективна та справедлива система міжбюджетних відносин, консолідація бюджету та бюджетного процесу, бюджетування, орієнтоване на результат. Необхідно запровадити заходи, спрямовані на модернізацію публічних фінансів в умовах війни, гарантування безпеки, стійкості, підтримки і відновлення економічного потенціалу держави [49].

Втрати, обумовлені війною, не могли не відобразитися на публічних фінансах як у науковому плані, так і у практичній площині.

Розв'язана росією повномасштабна війна проти України стала шоком і для суспільства, і для публічних фінансів, і для економіки.

Станом на 1 вересня 2023 року загальна сума прямих задокументованих збитків, завдана інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення росії, зросла до 151,2 млрд доларів (за вартістю заміщення). Внаслідок війни продовжуються руйнування житлових будинків, освітніх закладів, інфраструктури, що і призводить до зростання загальної суми збитків.

У порівнянні з червнем 2023 року сума прямих збитків зросла ще на понад 700 млн доларів – зі 150,5 млрд доларів до 151,2 млрд доларів.

На початок осені 2023 року у загальному обсязі прямих збитків найбільшою часткою залишаються втрати житлового фонду –55,9 млрд доларів. Загалом зруйновано або пошкоджено внаслідок бойових дій 167,2 тис об'єктів житлового фонду, з них 147,8 тис. – приватні будинки; 19,1 тис. – багатоквартирні, ще 0,35 тис. – гуртожитки. З-поміж регіонів, які найбільше постраждали від руйнування житлового фонду, – Донецька, Київська, Луганська, Харківська, Миколаївська, Чернігівська, Херсонська та Запорізька області.

На другому та третьому місці за сумою збитків залишаються сфери інфраструктури та промисловості й втрат підприємств –36,6 млрд доларів та 11,4 млрд доларів відповідно. З початку бойових дій в Україні були пошкоджені 18 аеропортів і цивільних аеродромів, щонайменше 344 мости та мостові переходи, понад 25 тисяч кілометрів автомобільних шляхів державного та місцевого значення й комунальних доріг. Втрати промисловості та підприємств нараховують щонайменше 426 великих і середніх приватних підприємств та держкомпаній, що були пошкоджені або зруйновані внаслідок війни.

Сфера освіти, за оцінками експертів проєкту KSE Institute "Росія заплатить", є однією з найбільш постраждалих. На початок вересня 2023 року цій сфері завдано внаслідок війни збитків на 10,1 млрд доларів. У порівнянні з червнем 2023 року ця сума зросла на понад 400 млн доларів. Загальна кількість пошкоджених та зруйнованих освітніх об'єктів вже перевищує 3,5 тисячі, серед них – понад 1,7 тисяч закладів середньої освіти, понад тисяча – дошкільної, 586 – вищої освіти. Найбільша кількість зруйнованих та

пошкоджених освітніх зак- ладів, за інформацією обласних військових адміністрацій у Донецькій, Харківській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій та Київській областях.

Також продовжують зростати збитки й у сфері охорони здоров'я, які станом на 1 вересня 2023 року оцінюються у 2,9 млрд доларів. Загалом внаслідок війни зруйновано або пошкоджено 1223 медзаклади, з них – 384 лікарні та 352 амбулаторії.

Якщо у 2014 р. валовий внутрішній продукт України скоротився на 6,6%, у 2015 – 9,8%, то у 2022 р. – більше, ніж на третину. Це найбільше падіння економіки в історії України. До цього найбільшого падіння (на 15%) ВВП зазнав через фінансову кризу в 2009 р.

Забезпечення прогнозованості та стабільності публічних фінансів відіграє важливу роль у створенні умов для економічного зростання та соціального розвитку країни. Рівень фінансового забезпечення держави впливає на довгострокову стійкість публічних фінансів, а врахування певних дестабілізуючих факторів може становити загрозу цій стабільності. Оскільки світова економіка є нестабільною, зростає кількість криз фінансових систем окремих країн, а також системних ризиків, вирішення питання вибору показників для оцінювання стійкості сектору публічних фінансів є актуальним для економістів.

Бюджет, як одна з ланок публічних фінансів, відображає виробничі відносини, відтворює відносини розподілу і перерозподілу, опосередковує рух грошової маси. Проаналізуємо бюджетну ситуацію в Україні, як важливого фактора впливу на стабільність публічних фінансів, з використанням показників динаміки доходів та видатків Державного бюджету України.

Показник доходів бюджету зростав протягом більшої частини періоду з 2010 по 2022 рік. Значення доходів бюджету в 2022 році значно перевищує значення 2010 року. Видатки бюджету також зросли з часом, з найбільшим зростанням в 2022 році. Бюджетний дефіцит відображає різницю між доходами та видатками бюджету. У 2010 році бюджетний дефіцит становив 5,94% ВВП,

але він зменшився до – 17,62% ВВП в 2022 році. Це означає, що в 2022 році бюджет був збалансований. Державний борг постійно зростав протягом всього періоду. У 2022 році він склав 4071683,1 млн гривень.

Щодо виконання держбюджету 2023 року то можна заначити наступене:

- профінансовано всі пріоритетні видатки вчасно та в повному обсязі. Це видатки на оборону, соціальні виплати та пенсії, зарплати медикі і вчителів тощо;

- доходи державного бюджету за 2023 рік проти аналогічного періоду 2022 року зросли на 884,3 млрд гривень, або 49,5% і становлять 2 672,0 млрд гривень;

- видатки державного бюджету зросли на 1 308,7 млрд гривень, або на 48,4% проти аналогічного періоду 2022 року і становлять 4 014,4 млрд гривень;

- загальний ресурс на безпеку і оборону становив 2 648,8 млрд гривень (за загальним фондом – 1 843,8 млрд гривень та 805 млрд гривень – інші джерела) або 41% очікуваного валового внутрішнього продукту, що на 1 111,3 млрд гривень, або на 72,3% більше ніж у 2022 році.

У 2023 році було спрямовано близько 62,2 млрд грн для забезпечення виплати соціальних допомог майже 2,6 млн отримувачам. Також спрямо вано 73,3 млрд гривень на виплату допомоги на проживання більше 2,5 млн внутрішньо переміщеним особам, надано пільги та житлові субсидії на оплату комунальних послуг майже 3,5 млн отримувачам на 35,5 млрд гривень, забезпечено виплату пенсій для 10,5 млн пенсіонерів та здійснено її індексацію, вперше проіндексовано пенсії державним службовцям, науковцям, посадовим особам органів місцевого самоврядування, спрямовано майже 6 млрд гривень на виплату компенсацій для отримання жилих приміщень 2,3 тис. ветеранам війни, членам сімей загиблих захисників, ВПО, учасникам бойових дій, спрямовано 3,4 млрд гривень на соціальну підтримку понад 160 тисяч осіб з інвалідністю.

Залучено 42,5 млрд доларів США зовнішнього фінансування, 27 % – грантове фінансування. У березні 2023 року ухвалено з МВФ чотирирічну програму Механізму розширеного фінансування для України. Вже успішно пройдено два її перегляди, які сприяли отриманню траншів допомоги. Україна виконала всі умови, передбачені програмою на 2023 рік. У рамках Угоди про асоціацію з ЄС Мінфін повністю імплементував 742 акти, 46% від загальної кількості імплементованих Україною актів права ЄС. Міністерство фінансів продовжує впровадження реформ, узгоджених зі стратегічними партнерами – МВФ, ЄС та США. Зокрема, Мінфін імплементує заходи зі зміцнення фіскальної, зовнішньої, та фінансової стабільності шляхом посилення мобілізації надходжень, уникнення монетарного фінансування та націлення на фінансування з внутрішніх боргових ринків, сприяння довгостроковій фінансовій стабільності. Україна приєдналась до Банку розвитку Ради Європи та стала 43-ю країною-членом. Співпрацю Банку з Україною спрямовано на реалізацію соціальних проектів, включаючи освіту, охорону здоров'я, доступне житло та допомогу вразливим верствам населення. У 2023 році обсяг портфелів кредитних проектів України з міжнародними фінансовими організаціями є найбільшим за всі роки співпраці. Підписано зміни до Меморандуму з групою офіційних кредиторів України з країн G7 та Паризького клубу щодо призупинення виплат за офіційним боргом до кінця березня 2027 року. Рівно через рік після повномасштабного вторгнення росії в Україну спільними зусиллями Мінфіну та Держфінмоніторингу досягнуто призупинення членства росії у FATF [1].

Суттєвою проблемою в організації системи публічних фінансів для України є те, що в державному бюджеті постійно не вистачає коштів. Наприклад, бракує фінансування таких сфер як освіта, культура, наука, оборона тощо. Це свідчить про неефективний розподіл коштів між необхідними сферами. Через недофінансування тієї чи іншої сфери виникають нові проблеми у суспільстві, як от низький рівень освіченості громадян, чи неналежне лікування в медичних закладах.

Близько третини бюджету витрачаються на заходи та речі, які не носять стратегічний характер, а їх ефективність досить складно оцінити, оскільки невідомі шляхи витрачання цих коштів. Тут гостро постає проблема корупції та розкрадання бюджетних коштів. Для того, аби усунути дану проблему необхідно запровадити реформу публічних фінансів, яка передбачає реалізацію двох основних цілей:

- досягнення ефективного рівня використання публічних фінансів, що буде проводитися прозоро, підзвітно та зорієнтовано на досягнення стратегічних цілей держави;
- досягнення контролю використання публічних коштів [54].

Разом з тим, попри війну, вдається зберігати доволі високу стійкість публічних фінансів і відносну якість життя. Завдяки Збройним силам України безперебійно працює бюджетна сфера, ПФУ виплачує пенсії. У безпечних регіонах практично повністю функціонує сфера обслуговування, імовірно відбувається стійке постачання товарів споживання. Транспортна інфраструктура ринку пального успішно відновлена, забезпечуючи належну транспортну логістику країни. Система соціальної допомоги працює на належному рівні. Запроваджено нові види допомоги в зв'язку з втратами через війну, розширено спектр дистанційних цифрових інструментів. Завдяки міжнародній фінансовій допомозі фінансується значна частина бюджетного сектору. Завдяки узгодженим діям Міністерства фінансів та Національного банку показники інфляції, хоча високі, але не катастрофічні, врховуючи військовий стан. Значна частина інфляції здебільшого стримується діями уряду та обмеженим споживчим попитом через виїзд частини споживачів та втрату доходів громадян і бізнесу.

Утримання бюджетної стабільності стало можливим завдяки потужній міжнародній фінансовій допомозі та безпосередній купівлі внутрішніх облігацій державних запозичень Національним банком. Стабільність публічних фінансів стала важливою опорою стійкості країни в умовах війни. Передумовою стабільності публічних фінансів стала й курсова політика НБУ.

Для досягнення ефективного управління публічними фінансами в Україні слід приділити увагу кільком аспектам:

- забезпечення прозорості та відкритості управління публічними фінансами. Це включає забезпечення доступу до інформації про витрати бюджету та інших фінансових документів уряду. Також важливо забезпечити відкриті та прозорі процеси закупівель для запобігання корупції;
- ефективне планування та бюджетування. Уряд має проводити детальне планування витрат та прибутків на майбутні роки. Бюджетування повинно бути реалістичним і спрямованим на досягнення стратегічних цілей;
- покращення управління державними підприємствами та організаціями. Уряд повинен здійснити реформу державних підприємств та організацій з метою поліпшення їх ефективності та зменшення корупційних ризиків;
- розвиток системи контролю за використанням бюджетних коштів. Уряд повинен забезпечити ефективний нагляд за витратами бюджету та використанням бюджетних коштів. Для цього необхідно розширювати систему аудиту та здійснювати заходи для встановлення відповідальності за невідповідність витрат бюджету;
- залучення інвестицій. Уряд повинен активно працювати над залученням інвестицій в економіку країни. Це дозволить розвивати інфраструктуру, підтримувати бізнес та забезпечити сталий економічний розвиток;
- підвищення ефективності податків та інших надходжень до бюджету. Для цього потрібно здійснити реформу податкової системи та вдосконалити механізми стягнення боргів;
- розвиток людських ресурсів. Уряд повинен забезпечити належну підготовку та кваліфікацію фахівців з управління публічними фінансами, а також вживати заходи для залучення талановитих фахівців у цю сферу [44].

Підвищення рівня інформаційної культури населення. Громадськість повинна бути ознайомлена з процесами управління публічними фінансами,

включаючи складові бюджету, процеси закупівель, витрати та досягнення в різних сферах життя.

Таким чином, ефективна система публічних фінансів дасть змогу відповідати усім вимогам та стандартам, що потрібні для інтеграції з країнами Європи.

Успішна реалізація напрямів розвитку інформаційних технологій в управлінні публічними фінансами та державними фінансовими ресурсами, фінансовою безпекою суб'єктів господарювання державного сектору дасть можливість підвищити ефективність функціонування державної фінансової системи, покращити процес формування і використання державних фінансових ресурсів, прискорити темпи зростання ВВП, соціально-економічного розвитку України та рівень добробуту її громадян.

Ефективне управління публічними фінансами в Україні передбачає впровадження прозорих механізмів контролю, забезпечення ефективності витрат, привертання інвестицій та належний рівень кваліфікації спеціалістів. Для досягнення цієї мети важливо провести реформу податкової системи, забезпечити адекватну підготовку та кваліфікацію фахівців у галузі управління публічними фінансами, удосконалити процеси стягнення боргів та інших надходжень до бюджету, гарантувати прозорість та відкритість у сфері закупівель та витрат, а також підвищити рівень інформаційної культури населення з питань управління публічними фінансами [54].

Висновки до розділу 1

Основним елементом фінансової системи європейської країни є публічні фінанси, від стану яких залежать всі елементи фінансової системи країни.

Загалом публічні фінанси в Європейському Союзі відображають складні взаємозв’язки міжнародних, національних та регіональних фінансових процесів, а також відображають загальні стратегії та цілі ЄС у

сфері фінансової політики. Фінансова політика ЄС визначається низкою пріоритетів, проте одним із ключових завдань є збереження стабільності публічних фінансів. Важливим індикатором такої стійкості є рівень державного боргу, який є важливим показником фінансової здатності країни. Встановлення еталонного значення державного боргу на рівні 60% ВВП відповідно до Маастрихтських критеріїв свідчить про здатність країни до проведення дискреційних фіскальних заходів для підтримки або відновлення економіки у разі необхідності.

Значна частина публічних видатків у розвинених країнах ЄС спрямована на соціальні програми та виплати, зокрема на пенсії, охорону здоров'я, освіту та соціальний захист. Ці програми становлять суттєву частину фінансових витрат урядів країн ЄС і відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності та розвитку.

Історія розвитку фінансової системи України показує процес поступового становлення публічних фінансів у тій чи іншій формі на різних етапах функціонування країни.

Розбудова системи публічних фінансів в умовах євроінтеграції має вирішальне значення для подальшого розвитку України та вимагає не лише відповідності національного законодавства європейським стандартам, але й передбачає впровадження нових принципів управління та контролю за використанням публічних коштів. Реформування фінансової системи має сприяти підвищенню прозорості, ефективності та стабільності управління фінансовими ресурсами країни. Крім того, це сприятиме залученню іноземних інвестицій, підвищенню довіри міжнародних партнерів та зміцненню позицій України на світовій арені.

Під час війни управління публічними фінансами кардинально відрізняється від звичних у мирний час процедур і вимагає відповідних змін нормативно-правової бази і механізмів управління.

Використання в Україні європейських практик розвитку публічних фінансів під час війни дасть змогу останнім відповідати усім вимогам та стандартам, що потрібні для інтеграції з країнами Європи.

Ефективне управління публічними фінансами в Україні передбачає впровадження прозорих механізмів контролю, забезпечення ефективності витрат, привертання інвестицій та належний рівень кваліфікації спеціалістів. Для досягнення цієї мети важливо провести реформу податкової системи, забезпечити адекватну підготовку та кваліфікацію фахівців у галузі управління публічними фінансами, удосконалити процеси стягнення боргів та інших надходжень до бюджету, гарантувати прозорість та відкритість у сфері закупівель та витрат, а також підвищити рівень інформаційної культури населення з питань управління публічними фінансами.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

2.1. Розвиток публічних фінансів в європейських країнах: досвід для України

Перспектива членства в ЄС була та залишається одним із найбільш дієвих інструментів зовнішньої політики ЄС. Перспектива приєднання спонукала Болгарію та Румунію до боротьби з корупцією та прискорила арешти військових злочинців у Хорватії, Сербії та Чорногорії.

Вступ України , яка в 2022 р. отримала статус кандидата в члени ЄС, до євроспільноти буде вагомим стимулом для зростання торгівлі, продовження реформування держави та виходу на якісно інший рівень розвитку нашої держави, оскільки головна перевага вступ до ЄС полягає у можливості виходу України на один рівень з провідними країнами Європи та прийняття її до об'єднання вільних, економічно розвинутих держав. При цьому як свідчить досвід інших країн вступ до ЄС несе цілу низку переваг як для громадян так і для бізнесу [44].

Для дослідження розвитку публічних фінансів в європейських країнах, оберемо країни, які знаходяться приблизно на одному рівні розвитку економіки з Україною. Для порівняння варто розглянути ВВП на душу населення постсоціалістичних країн та країн перехідної економіки центральної Європи та Балтії (табл.2.1).

Я бачимо із таблиці, Україна (як держава, що воює з 24.02.2022 року по теперішній час) займає останнє місце в Європі в рейтингу внутрішнього валового продукту (ВВП) на душу населення з показниками ВВП на душу населення 4575,98 тисяч доларів у 2022 році та 5181,36 тисяч доларів у 2023 році. Співставні показники у Албанії (країні не є членом ЄС) – 6810,11 тисяч доларів у 2022 році та 8367,78 тисяч доларів у 2023 році. Найбіднішою

країною ЄС стала Болгарія з показниками ВВП на душу населення 13974,45 тисяч доларів у 2022 році та 15797,60 тисяч доларів у 2023 році, що майже втричі вище ніж в України. Серед країн з низьким ВВП на душу населення в ЄС є також Румунія та Хорватія. А найбільші показники ВВП на душу населення в ЄС постсоціалістичних країн та країн перехідної економіки центральної Європи та Балтії у Естонії, Словенії та Чеської республіки.

Таблиця 2.1 - ВВП на душу населення постсоціалістичних країн та країн перехідної економіки центральної Європи та Балтії у 2022-2023 роках

Назва країни	2022 рік, дол	2023 рік, дол	Відхилення, дол
Албанія	6 810,11	8 367,78	1 557,67
Болгарія	13 974,45	15 797,60	1 823,15
Естонія	28 114,14	29 823,75	1 709,61
Латвія	21 508,40	23 184,31	1 675,91
Литва	25 078,75	27 102,78	2 024,03
Польща	18 732,50	22 112,86	3 380,36
Румунія	15 692,31	18 419,42	2 727,11
Словаччина	21 279,46	24 470,24	3 190,78
Словенія	28 439,33	32 163,51	3 724,18
Угорщина	18 355,83	22 147,21	3 791,38
Україна	4 575,98	5 181,36	605,38
Хорватія	18 673,18	21 459,78	2 786,6
Чеська Республіка	27 226,62	30 427,42	3 200,8

За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), Україна у 2024 році займає останнє місце в Європі в рейтингу внутрішнього валового продукту (ВВП) на душу населення з показником 5,6 тисячі доларів.

Як вказують експерти, економіка України після здобуття незалежності кілька років поспіль скорочувалась. Після вторгнення росії у 2022 році ВВП України скоротилося на 30%, що стало найбільшою втратою за роки незалежності.

Кращі показники за рівнем ВВП на душу населення сьогодні демонструють чинні члени ЄС і НАТО і найдемократичніші з пострадянських держав: Естонія, Литва і Латвія. Найбіднішою країною ЄС у 2024 році стала Болгарія з показником 17 тисяч доларів ВВП на душу населення, що майже втричі вище ніж в України. Серед країн з низьким ВВП на душу населення в ЄС є також Румунія, Хорватія, Польща та Угорщина.

Рисунок 2.1 - ВВП на душу населення постсоціалістичних країн та країн перехідної економіки центральної Європи та Балтії у 2022-2023 роках

Загалом, ВВП на душу населення досліджуваних країн має тенденцію зростання у 2023 році (рис. 2.1.). Бачимо, що найбільше позитивне відхилення в економічних показниках у 2023 році присутнє у Чеській Республіці, Угорщині, Польщі, Словаччині та Словенії.

Раніше у Нацбанку прогнозували, що зростання ВВП України за підсумками 2023 року могло перевищити 5% завдяки більшим, ніж очікувалося, надходженням міжнародної фінансової допомоги, хорошому врожаю, відсутності перебоїв в енергосистемі, новому морському коридору та адаптивності підприємців.

Розглянемо особливості розвитку публічних фінансів нових країнах-членах Європейського Союзу з 2004 року в контексті досвіду для України, яка в 2022 р. отримала статус кандидата в члени ЄС. Наприклад, у першому за обсягом торгівлі партнері України в ЄС - Республіці Польща. Польща також посіла перше місце серед усіх країн, що надають допомогу Україні у співвідношенні до ВВП. Польська допомога стала однією з перших, що надійшла на український фронт у значних обсягах.

В нашій країні треба з увагою поставитися до адміністративно-територіальної реформи в Польщі, яка призвела до суттєвого покращення фінансового стану органів місцевого самоврядування в цій країні. Реформа повинна була перебудувати фінансову систему Польщі, змінивши поступово пропорції перерозподілу публічних фінансів між органами державної адміністрації і органами місцевого самоврядування на користь останніх. Для оптимізації державних витрат у 1999 році в Польщі було проведено адміністративно – територіальну реформу, при якій кількість воєводств було значно скорочено (в Україні політики чомусь бояться говорити про скорочення кількості областей, навіть дуже дотаційних). Поляки спочатку визначили первинну, адміністративну бюджетну одиницю – гміну. Власне, цей крок 1990 року став своєрідним відродженням системи місцевих фінансів, що існувала в Польщі до 1950 року. Нині в країні налічується 2489 гмін. Середня польська гміна має населення близько 10-15 тис. мешканців.

Сільські гміни мають у середньому 3 тис. мешканців, гміни великих міст – кілька сотень тисяч мешканців. Вони покликані задовольнити потреби місцевої громади в суспільних послугах. Таким чином, місцевий бюджет гміни може складатися з бюджетів кількох окремих сіл, селищ, містечок із навколишніми селищами чи великого міста. Гміна самостійно фінансує видатки на утримання території, шляхів, вулиць, мостів, парків, охорону довкілля, водопостачання, каналізацію та вивезення сміття, забезпечення електроенергією, газом, первинну охорону здоров'я, дошкільні заклади та початкові школи, міський громадський транспорт, бібліотеки та культурні центри, спортивні майданчики тощо. Для цього гміна має закріплені джерела доходів у вигляді податків на власність, на сільськогосподарську діяльність, на використання лісових ресурсів, на підприємницьку діяльність та ін. Також гміна розпоряджається коштами від гербового збору, збору на геологічні розробки, місцевих зборів. Окрім цього вона має в своєму арсеналі фіксований відсоток загальнодержавних податків (27,6% прибуткового податку з громадян, 5% податку на прибуток підприємств). Бюджет гміни отримує й загальну субвенцію на освіту, бюджетне вирівнювання та компенсацію витрат і цільову дотацію з державного бюджету на делеговані державою повноваження [13].

Передбачено, що для отримання кредиту органом місцевого самоврядування в Польщі йому необхідно отримати висновок регіональної рахункової палати про можливість повернення кредиту або позики та спроможність викупити цінні папери. Подібними функціями слід наділити й регіональні підрозділи Державної фінансової інспекції України, яка зараз трансформується в Державну аудиторську службу .

Середня ланка самоврядування Польщі – повіт – була введена вже після того, як певний час проіснували гміни. З досвіду, стало зрозуміло, що гміна не впорається з безліччю більш ґрунтовних завдань. На рівні польського повіту, до складу якого входять гміни, вже немає безпосередньої присутності держави. Повіт виконує повноваження з утримання закладів

середньої, спеціальної та професійної освіти, медичних установ і лікарень, культурних установ, збереження культурних цінностей тощо. Якщо порівнювати з Україною, то найвідповіднішою бюджетною одиницею польському повітові буде районний бюджет з тією різницею, що в Польщі бюджет нижчого рівня, тобто гміни, зовсім не залежить від диктату бюджету вищого рівня, тобто повіту [13].

Найвищою ланкою місцевого самоврядування в Польщі є воєводство, що його можна умовно порівняти з українською областю. Щоправда головною функцією воєводства є регіональний розвиток, а не диктування умов розподілу коштів та видатків між районами та містами. Виходячи з цієї головної мети, поляки скоротили кількість воєводств з 49 до 16. Передбачалося залишити лише 14, але місцеві громади кількох регіонів на це не погодилися – і враховуючи історичні традиції та громадську думку створили 16 воєводств. У деяких воєводствах, з урахуванням думки громадськості, створили не один, а два воєводських центри. Цей досвід важливо використати в Україні при проведенні територіальної реформи при укрупненні областей, хоча ця ідея поки не підтримується владою.

Структура самоврядування та місцевих бюджетів у Польщі чітко регламентована і контрольована завдяки системі регіональних відділень Національної інспекції контролю (НІК), покликаних здійснювати нагляд за фінансовою діяльністю одиниць територіального самоврядування. Її регіональні відділення контролюють планування та виконання місцевих бюджетів. Без візи голови регіонального відділення рахункової палати місцевий бюджет не може бути ухвалений, поки голова не переконається у реальності перспективних показників. Контроль ґрунтується на трьох принципах: законність, економічність та ефективність. Також важливо те, голова НІКу обирається на 7 років, щоб унезалежнити його діяльність від впливу Президента та парламенту Польщі, які обираються на коротші терміни [13].

Загалом, польські регіони розпоряджаються третиною всіх податків. У своїй компетенції Кабінет міністрів Польщі залишив тільки те, від чого залежить міцність суспільства і збереження його єдності (право, обороноздатність, внутрішня безпека, зовнішня політика). Визначення бюджету, розвиток виробництва, регіональної політики – все це стало правом місцевого самоуправління. Його зв'язок з центральною владою здійснюється через воєводу, у веденні якого залишаються колективна безпека, громадський порядок, а також контроль за дотриманням законів органами самоуправління [13].

Виходячи з польського досвіду, Україні потрібно зменшувати розподільчі процеси на користь збільшення фінансових ресурсів регіонів, територіальних громад та недержавного сектора, що сприятиме підвищенню ефективності економіки. Це вимагає розробки нового бюджетного механізму, який би враховував економічну ситуацію, що склалася в світі та в Україні на початку третього десятиріччя XXI ст. Заходи щодо обмеження зростання державних витрат можна згрупувати за такими двома ознаками: кількісні фіскальні обмеження й обмеження щодо порядку прийняття фіскальних рішень. За кількісних фіскальних обмежень державним інституціям, відповідальним за прийняття політичних рішень у фіскальній сфері, не дозволяється переходити за встановлений граничний рівень оподаткування (наприклад, за рівень податкової квоти у ВВП). Процедурні фіскальні обмеження полягають у регламентації порядку прийняття рішень у сфері оподаткування. З цією метою використовуються різноманітні методи оподаткування, головним із яких є поєднання рішень про доходи і видатки, що обґрунтований К. Вікселлем (Швеція). Відповідно до цього підходу рішення про державні витрати мають ухвалюватися тільки за наявності реального джерела їхнього покриття, чого поки не вистачає в Україні.

Польський досвід показує, що в Україні збільшення доходів державного бюджету має відбуватися не за рахунок посилення податкового навантаження на економіку, а шляхом глибокої лібералізації податкового

законодавства, розширення бази оподаткування, створення сприятливих умов для розвитку виробництва, малого і середнього бізнесу, скорочення тіньової економіки. Одночасно повинні передбачатися можливості стимулювання економічної, інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання незалежно від того, до якої галузі вони належать, а також звільнення від оподаткування доходів громадян, що інвестуються в цінні папери [13].

Важливим для розвитку публічних фінансів України є досвід Хорватії, яка в результаті війни з Сербією за свою незалежність в середині 90-х років XX ст., понесла значні видатки які оцінюються в 50 млрд дол США.

Для забезпечення інтеграції країни у Північноатлантичний альянс хорватська сторона докорінно реформувала свої збройні сили в рамках програми НАТО, в тому числі і ПРМ, привела свої воєнні стандарти до стандартів НАТО. Дуже важливо, що Республіка Хорватія активно співпрацює з країнами регіону в рамках Адріатичної хартії, яка покликана сприяти зміцненню безпеки і стабільності у Південно-Східній Європі. У відповідності з заявами, які прозвучали під час самміту НАТО в Ризі, на наступному самміті Альянсу в 2008 році Хорватія стала повноправним членом НАТО, що позитивно вплинуло і на фінансову систему країни [14].

Світова фінансова криза 2008-2009 рр. негативно позначилась на фінансовій системі країни, але в 2010-2011 рр. Хорватія поступово вийшла з неї. Це дозволило країні стати членом ЄС 1 липня 2013 р., хоча переговори про вступ Хорватії до ЄС тривали шість років. Вступ Хорватії до ЄС насамперед ускладнювався територіальною суперечкою із сусідньою Словенією. Вона стала причиною вето, що Словенія як член ЄС наклала на прийняття Хорватії в 2008 р. Однак у 2009 р. Словенія погодилася скасувати заборону, а врегулювання конфлікту було доручено міжнародному арбітражу. У наступні роки фінансова ситуація в країні поступово покращилася завдяки допомозі ЄС, хоча поки Хорватія не повністю подолала наслідки економічних втрат від війни із Сербією за вихід із СФРЮ.

Незважаючи на це, Хорватія досить успішно працює над втіленням своїх головних внутрішніх та зовнішньополітичних пріоритетів і вже досягла значних результатів на цьому шляху [14].

Фінансова система Хорватії включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств та організацій, фінанси домогосподарств та фінансовий ринок. Публічні фінанси включають державний бюджет, місцеві бюджети, фінанси публічних підприємств та організацій. Парламент Хорватії в кінці листопада 2022 р. ухвалив бюджет на 2023 рік в євро, оскільки з 01.01. 2023 р. країна перейшла на євро. Бюджет направлений на пом'якшення наслідків економічної кризи, спричиненої російсько-українською війною, підтримання економічного зростання в країні та збереження соціальної стабільності в країні.

У податковій системі Хорватії передбачені наступні **податкові пільги** для інвесторів: для мікробізнесу при внесенні інвестицій від 50 тис євро і створенні мінімум 3-х робочих місць; для малого, середнього і великого бізнесу при внесенні інвестицій від 150 тис євро і створенні мінімум 5-ти робочих місць [14].

Хорватія, зокрема, дуже зацікавлена у постачанні продукції української металургії, а саме сталевого листа для суднобудівельних підприємств і сфери будівництва, труб для будівництва газо - і нафтопроводів, комунальної сфери тощо. Водночас, хорватські підприємства хотіли б отримувати згадану продукцію безпосередньо від українських виробників, а не через ряд посередників. Серед перспективних напрямків співпраці Хорватії та України дуже важливим є розвиток туристичних зв'язків, адже це саме та сфера, яка динамічно розвивається і в Хорватії, і в Україні, особливо в останні десятиріччя. Хоча пандемія коронавірусу, а також війна Росії проти України завдала серйозних збитків цьому бізнесу в обох країнах.

Інвестиційна привабливість Хорватії для іноземних інвесторів пояснюється наступними причинами: країна є членом ЄС, тому понад 15 тис

іноземних компаній обрали Хорватію для розширення свого бізнесу; привабливі податкові пільги, угоди про уникнення подвійного оподаткування з багатьма країнами ЄС та відсутність митних зборів в середині ЄС; стратегічне розташування Хорватії; висококваліфікована робоча сила; існування 11 вільних економічних зон в країні (ВЕЗ). Ці зони на території країни створені на підставі законів, виданих Урядом Республіки Хорватії насамперед для підняття економіки в районах, які були під окупацією або серйозно постраждали внаслідок бойових дій.

ВЕЗи створені на підставі концесій, виданих урядом. ВЕЗи керуються концесіонерами відповідно до установчих договорів, які укладені з останніми. Користувачами ВЕЗ, поряд із засновником зони, можуть бути юридичні особи- резиденти Хорватії, так само, як й інших країн, а також фізичні особи. Користувачі ВЕЗ укладають договір із засновником зони, на підставі якого вони можуть здійснювати господарську діяльність в зоні. У разі, якщо компанія веде тільки частину своєї діяльності у вільній економічній зоні, то облік такої діяльності повинен вестися окремо [14].

Як вважає колишній посол України в Хорватії та Боснії і Герцеговині О. Левченко (2010-2017 рр.), створення ВЕЗ на територіях, які були під окупацією або серйозно постраждали внаслідок бойових дій, є успішним досвідом хорватської сторони. Тому, на його думку, подібна політика української влади по відношенню до окремих окупованих росіянами районів Донецької та Луганської областей могла б сприяти їх якнайшвидшому поверненню в склад України та відновленню їх економіки. Після цього можна було б ліквідувати ці ВЕЗи у вказаних районах, як це було зроблено у подібних районах Хорватії через 15 років їх функціонування, коли такі райони вирівнялися у своєму розвитку з іншими частинами Хорватії. Водночас, щодо подібних пропозицій є багато заперечень, оскільки частину своїх окупованих територій Хорватія звільнила військовим шляхом, що поки не під силу Україні.

Прикладом для демократичних країн в ефективному розподілі публічних коштів на всіх рівнях управління є Швеція, приклад якої важливо взяти до уваги й Україні. Сутність шведської моделі державного устрою полягає в тому, що ідея децентралізованих відносин владних органів різних рівнів, виведена на рівень державної ідеології. Регіони мають бути самостійними – саме таке становище всіх без винятку адміністративних одиниць в Швеції пов'язують із збереженням демократичного устрою суспільства. Рівень відповідальності самоврядних одиниць тут насправді відповідає рівню повноважень, забезпечених коштами. У країні два рівні місцевих органів влади: країна складається з 24 ленів (губерній) і 284 комун (низових адміністративно-територіальних одиниць). В кожному лені є місцевий регіональний виборчий орган – Ландстинг, до компетенції якого входить оподаткування місцевими податками, організація охорони здоров'я, деякі види освіти та інші питання. Ландстинг розробляє проект і приймає бюджет лену. В кожній комуні також працює виборчий орган місцевого самоуправління – рада комуни, яка відає питаннями місцевого оподаткування і організовує всебічне обслуговування населення (школи, дошкільні заклади, комунальні послуги, шляхове і житлове будівництво, культурне обслуговування, організація відпочинку, піклування про пенсіонерів). Така виняткова децентралізація і зумовила соціальну спрямованість самої держави: комуни займаються вирішенням практично всіх повсякденних питань громади на власній території. На низовому рівні за ними закріплені соціальні функції місцевого значення: надання комунальних послуг, дошкільні заклади, шкільна освіта, соціальна допомога пенсіонерам, людям похилого віку, інвалідам. Крім того, комуни вирішують екологічні питання, земельні та інші питання [13].

Податкові реформи, що проводилися в більшості країн Євросоюзу у 1990-х і 2000-2014 рр., знаменували втілення в життя курсу на лібералізацію економіки та оподаткування, зумовленого загостренням економічної конкуренції, пов'язаної з розширенням ЄС, та загалом відповідали

рекомендаціям ОЕСР. Їх головним принципом став принцип нейтральності оподаткування, згідно якого податки, по можливості, не повинні впливати на прийняття суб'єктами господарювання економічних рішень, вносити викривлення у дію ринкових механізмів.

2.2. Впровадження EU4PFM програми ЄС з підтримки управління державними фінансами в Україні

Розглянемо допомагу ЄС Україні щодо впровадження кращих європейські практики у сфері публічних фінансів. Впровадження програми EU4PFM з підтримки управління державними фінансами було започатковане у 2019 році Центральним агентством спільно з Представництвом Європейського Союзу в Україні.

Загальною метою програми EU4PFM є покращення управління державними фінансами (УДФ) в Україні та, як наслідок, покращення надання державних послуг та бізнес-клімату. Конкретними цілями Програми є: підтримка подальшого розвитку сучасної, ефективної та справедливої системи збору доходів та підтримка відповідних інститутів УДФ у покращенні їх організаційних можливостей.

Програма підтримує реформи мобілізації доходів, які сприятимуть зміцненню інституційних та організаційних можливостей українських установ у впровадженні та реалізації сучасної стратегії дотримання податкового законодавства. Стратегія скерована на просування добровільного дотримання податкового законодавства; перевірку та модернізацію бізнес-процесів у податкових та митних установах; створення та введення в дію нової Служби фінансових розслідувань; розширення податкової бази України, зокрема, через поліпшення податкових інформаційних потоків з іншими країнами; продовження адаптації відповідного податкового та митного законодавства та нормативних актів до

норм ЄС та кращих міжнародних практик, а також покращення можливостей податкових та митних установ протидіяти ухиленню від сплати податків.

Програма також спрямована на підтримку правових та процедурних змін в митній сфері та сферах сприяння торгівлі, зокрема, шляхом супроводу інтеграції до Спільної транзитної системи ЄС (New Computerized Transit System) та приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту. Крім того, Програма буде підтримувати запровадження та реалізацію схем інституту авторизованого економічного оператора (AEO) та зміцнення процесу митного оформлення. Подальшими цілями Програми є покращення контролю після проходження митного очищення та вдосконалення аудиторського потенціалу.

Програма надає підтримку установам УДФ в Україні в питаннях розробки та впровадження сучасних методів управління людськими ресурсами, включаючи антикорупційні положення щодо перевірки, адаптації та автоматизації бізнес-процесів, модернізації інституційних структур і практик та зміцнення можливостей установ УДФ в Україні у сфері розробки, впровадження та моніторингу реформ [65].

Для ефективного надання послуг, стратегічного розподілу бюджетних коштів, а також для соціального та стратегічного розвитку держави про необхідне ефективне реформування системи управління державними та публічними фінансами.

Міністерством фінансів спільно з Урядом, Парламентом та Державною фіскальною службою за останній час вдалося зробити такі кроки:

- прийнято рішення про розділення ДФС на дві окремі Державну митну та Державну податкову служби; затверджено Концептуальні напрями реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику, які, серед іншого враховують EU Customs blueprints; на фінальній стадії розробки план дій до Концептуальних напрямів;

- розроблено та узгоджена з Європейською комісією та затверджено Дорожню карту приєднання України до спільної транзитної процедури ЄС/ЄАВТ;
- розроблено законопроект про запровадження BEPS;
- ратифіковано угоду по MLI;
- розроблено та узгоджено з Європейською комісією, і прийнято у першому читанні та вже рекомендовано до другого читання законопроект, що впроваджує положення Конвенції про процедуру спільного транзиту;
- розроблено і узгоджено з Європейською комісією прийнято у першому читанні законопроект щодо AEO;
- розроблено та узгоджено з Європейською комісією законопроект щодо захисту прав інтелектуальної власності.

В рамках митного компоненту програми EU4PFM буде надана допомога у впровадженні юридичних та процедурних змін у митній сфері та сферах спрощення процедур торгівлі, зокрема, шляхом надання підтримки щодо інтеграції до Спільної транзитної системи ЄС та приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту. Крім того, буде підтримуватися запровадження інституту авторизованого економічного оператора та підвищення надійності процесу митного оформлення. Наступними цілями Програми є покращення контролю після завершення митного оформлення та вдосконалення інституційної спроможності підрозділів митного аудиту.

В межах Програми також буде розроблено IT стратегії та HR стратегію, що є важливим для збільшення спроможності та ефективності інституцій задіяних в управління державними фінансами [46].

Програма підтримує розвиток управління фінансів за допомогою міжнародних практик за законодавством ЄС, що підсилює стійкість держави.

Основні результати програми у сферах підтримки:

1. Посилено спроможність Мінфіну у сфері бюджетної політики ЄС та приведення бюджетної системи у відповідність до вимог ЄС:

- визначено обсяг автоматизації процесів державного внутрішнього фінансового контролю (Концептуальна записка ДВФК);

- розроблено ІТ-систему для бюджетного планування та моніторингу;

- покращено діалог з українською спільнотою аудиторів щодо можливих шляхів посилення та оптимізації функції внутрішнього аудиту;

- підтримано розробку національних сиандартів бухобліку в держсекторі відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

2. Надано екстрену підтримку для партнерских інституцій у створенні центрів відновлення даних, покращенні загальної інфраструктури та підвищенні безпеки.

3. Публічні закупівлі:

- приведення нормативно-правової бази у сфері публічних закупівель у відповідність до законодавства ЄС;

- зміцнення інституційної та організаційної бази у сфері публічних закупівель, включаючи державно-приватне партнерство/концесії та оборонні закупівлі;

- посилення спроможності відповідних державних органів у сфері контролю, аудиту та перегляду процедур публічних закупівель;

- зміцнення основи для професіоналізації державних закупівельників та посилення інформаційно-просвітницької роботи з учасниками ринку публічних закупівель [46].

2.3. Дослідження бюджетної політики України в умовах воєнного часу

Бюджет держави відіграє важливу роль у реалізації ефективної соціально-економічної політики, коли належні бюджетні ресурси та їх ефективне використання забезпечують фінансову стабільність держави. Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні у сфері бюджетного

простору, мають свої особливості й потребують пошуку ефективних способів вирішення найгостріших проблем економічного і соціального життя держави.

Бачимо необхідність стратегічних перетворень заради досягнення соціальної та економічної стабільності:

- створення базових передумов економічного зростання через утримання низького рівня інфляції;
- стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи;
- модернізації податкової системи [52].

У цьому контексті доцільним є формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації інфраструктури й базових секторів економіки. Для підвищення ефективності соціальних видатків необхідним є збереження й розвиток людського та соціального капіталу шляхом підвищення ефективності і стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти та медичного обслуговування [52].

В сучасних умовах Україні необхідна ефективна, адекватна ринковій економіці система публічних фінансів, яка б сприяла досягненню цілей суспільного добробуту, високого рівня життя та соціальних стандартів у суспільстві, відновленню національної економіки, підвищенню її конкурентоспроможності.

Розвиток сучасного суспільства неможливо представити без ефективного функціонування системи публічних фінансів. Саме вони є інструментом втручання держави в економіку та соціальну сферу та її регулювання. Суспільство повинно мати можливість оцінити наслідки такого втручання шляхом здійснення суспільного контролю. Саме завдання оцінки наслідків і розуміння суспільством такого втручання змусило багато країн переглянути свої погляди на принципи і механізми функціонування публічних фінансів [63].

Сучасна система публічних фінансів України є частиною фінансової системи, яка має свої окремі складники зі своїми особливостями, які створюються за допомогою формування, розподілу та використання публічних фондів, які існують у державі.

В Україні було прийнято ряд нормативно-правових актів:

- Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» [11];

- Наказ Міністерства фінансів України № 18 про створення Державної установи «Відкриті публічні фінанси» [27].

Державна установа «Відкриті публічні фінанси» представила портал «Відкритий бюджет для громадян», який має забезпечувати надання відкритого доступу до інформації про бюджетні кошти, а також їх планування та використання. Портал надає відкриту інформацію громадськості а також забезпечує належність зворотного зв'язку та обговорення, що надає можливість задоволення публічного інтересу.

Веб-портал використання публічних коштів – spending.gov.ua – є офіційним державним інформаційним ресурсом, який представляє інформацію щодо використання публічних коштів, що забезпечує вільний доступ до інформації про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів.

Структуруємо сучасні тенденції та базові досягнення в управлінні публічними фінансами:

- використання програмно-цільового методу бюджетування;
- впровадження середньострокового бюджетного прогнозування;
- впровадження стратегічного планування діяльності головних розпорядників бюджетних коштів;
- повернення до повної та своєчасної процедури розгляду бюджету;
- визначення чітких пріоритетів у витрачанні бюджетних коштів та їх незмінність у середньостроковій перспективі;

- неефективна система державного управління та управління державними підприємствами (для подолання цієї негативної тенденції була прийнята Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року, яка дозволила покращити якість державного управління);

- хронічний бюджетний дефіцит та високий рівень державного боргу;

- низька ефективність управління державними фінансами (для виправлення цієї негативної тенденції було прийнято Стратегію реформування системи управління державними фінансами, яка визначає чіткі вектори та напрямки оптимізації);

- підвищення мінімальної заробітної плати та наростання розриву між мінімальною заробітною платою та прожитковим мінімумом;

- істотне підвищення бюджетної прозорості та можливості вільного доступу до цієї інформації членами суспільства;

- створення Державної Установи «Відкриті публічні фінанси з метою забезпечення ефективного супроводження проєктів, що стосуються відкритих публічних фінансів та створення відкритих порталів для полегшення суспільного контролю за публічними коштами [63].

З початку вторгнення росії до України сфера публічних фінансів зазнала неабияких складнощів. Істотних змін зазнали пріоритети бюджетних витрат та перерозподіл фінансових ресурсів. Незапланований бюджетний дефіцит збільшився, як і видатки держави.

Управління публічними фінансами держави в умовах воєнного стану має свої особливості та складнощі.

9 квітня 2022 року було затверджено Постанову Кабінету Міністрів України № 420 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану». Відповідно до зазначеної Постанови змінюється порядок погашення позик, наданих на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів (за наявності заборгованості за такими позиками) та обслуговування місцевого боргу. На їх погашення спрямовуватимуться не всі доходи

загального фонду місцевих бюджетів населених пунктів, що перебувають на територіях, на яких введено воєнний стан, а лише 80 % [44].

В умовах воєнного стану Бюджетний кодекс надає уряду право на власний розсуд розпоряджатися коштами, спрямовуючи їх на більш необхідні та екстрені потреби.

Згідно Постанови № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11 березня 2022 року формування виконання місцевих бюджетів та забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств здійснюється відповідно до бюджетного законодавства з урахуванням таких особливостей:

- органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації продовжують здійснювати бюджетні повноваження;

- виконавчі комітет відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації здійснюють управління місцевими фінансами відповідно до потреб та особливостей воєнного стану;

- місцеві фінансові органи забезпечують складення проєктів місцевих бюджетів відповідно до вимог Бюджетного кодексу України;

- Державна казначейська служба забезпечує розрахункове обслуговування місцевих бюджетів та складення звітності про виконання місцевих бюджетів із застосування електронних носіїв;

- тимчасово, на період до припинення чи скасування воєнного стану, перевірки Державною аудиторською службою щодо виконання місцевих бюджетів не проводяться, а розпочаті перевірки зупиняються [39].

Усі податкові зміни, які є необхідними для підтримки фізичних та юридичних осіб у час війни, істотно вплинули на виконання бюджетів різних рівнів та на загальну ситуацію у сфері публічних фінансів України. Так, у 2021 році та на початку 2022 року спостерігалася позитивна динаміка

бюджетних надходжень: рівень виконання планових показників за доходами у 2021 році становив 106,5%, а за два місяці 2022 року такі надходження становили відповідно до плану 64,7 млрд гривень [за даними https://minfin.com.ua/ua] [2].

Зокрема, у лютому 2022 році до загального фонду державного бюджету надійшло 104,6 млрд грн – місячний розпис виконали на 129,3% (+23,7 млрд гривень). Загалом, державний бюджет України за перші два місяці було виконано з профіцитом у сумі 24 млрд грн, зокрема загальний фонд – з профіцитом у сумі 13,1 млрд грн при запланованому дефіциті загального фонду на січень-лютий 2022 року у сумі 66,2 млрд грн [за даними https://minfin.com.ua/ua] [2].

За інформацією Державної казначейської служби України за січень-квітень 2022 р. спостерігалося значне недонаповнення державного бюджету. Касові видатки державного бюджету становили 558,1 млрд грн, зокрема зі загального фонду державного бюджету – 523,3 млрд грн, або 77,7 % від розпису звітного періоду. Загалом за вказаний період до державного бюджету надійшло 412,5 млрд гривень, зокрема до загального фонду – 365,9 млрд гривень [2].

Звичайно, що основною причиною непередбачуваного дефіциту бюджету стали воєнні дії та неможливість його наповнення надходженнями, звичними для мирного часу. До війни великою часткою надходжень до бюджету була сплата податку на імпорт товарів. Так, у 2022 р. було заплановано отримати майже 520 млрд гривень доходів від непрямих податків з імпортних товарів, що мало становити 40 % доходної частини бюджету [2].

Проте на сьогодні митниця акумулює тільки п'яту частину запланованих надходжень: у березні, зокрема, до бюджету надійшло тільки 7 млрд грн замість очікуваних 39 млрд гривень. Схожа ситуація спостерігається і з податками, надходження яких становить 15-20 % від показників довоєнного стану, і основною причиною цього є знищення

великої кількості промислових потужностей та складів в Україні, закриття багатьох підприємств і виробництв [2].

В умовах воєнного стану держава дуже обережно та виважено здійснює видатки з державного та місцевих бюджетів. Пріоритетними вважають витрати на оборону, а видатки, які мали піти на капітальне будівництво чи розвиток (близько 140 млрд грн), скорочуються і спрямовуються в резервний фонд. Також припиняється фінансування видатків розвитку і значно обмежується фінансування поточних і захищених видатків (зарплати працівникам бюджетної сфери, оплата комунальних послуг, закупівля енергоносіїв та ліків, обслуговування державних і місцевих боргів). Іншими словами, кошти витрачаються на оборону, виплату пенсій та обслуговування державного боргу [2].

Враховуючи ситуацію, що склалася, варто виділити такі напрями подальшого фінансування видатків з бюджету в умовах воєнного стану:

- акцентування уваги уряду на внутрішніх запозиченнях шляхом випуску ОВДП у вигляді військових облігацій ставкою 11 % річним терміном обігу. Завдяки цьому інструменту у березні поточного року було залучено 27,7 млрд гривень, а ще на 20 млрд гривень військових облігацій придбав Національний банк України;
- сподівання уряду на зовнішню допомогу за рахунок грантів та зовнішніх запозичень, які покликані покривати значну частку державних витрат;
- за умови недостатньої допомоги міжнародних партнерів та затягнення активної фаз війни уряду потрібно буде приймати небажані, проте необхідні в скрутних умовах рішення щодо засобу фінансування державного бюджету за допомогою Національного банку України [2].

Останній засіб фінансового забезпечення є надто ризиковим, оскільки Національний банк змушений буде купувати ОВДП, і зростання суми цих купівель стане причиною значних інфляційних збурень в українському суспільстві, що остаточно підірве економіку держави. Тому цілком

зрозуміло, що цей інструмент є вкрай критичним і вдаватися до нього треба надзвичайно виважено [2].

Отже, одним із нагальних завдань, які склалися на сьогодні у сфері публічних фінансів України, є пошук шляхів максимального наповнення бюджетів усіх рівнів. Зокрема, на цьому повинна бути зосереджена увага як державних органів влади, так і регіональних громад, які відповідно до своїх повноважень та можливостей повинні заохочувати малий та середній бізнес повертатися до роботи, сплачувати податки та наповнювати бюджети [2].

Також варто зробити акцент на тому, що воєнний період є достатньо складним з огляду на обов'язковість України здійснювати платежі по своїх зовнішніх зобов'язаннях, невиконання яких може призвести до дефолту країни. Тому управлінські дії, пов'язані із використанням публічних фінансів, повинні базуватися на збалансуванні внутрішніх видатків та витрат по зовнішніх запозиченнях [2].

У цьому питанні важливу роль відіграє борговий імідж України на міжнародній арені, оскільки вчасні платежі по своїх зобов'язаннях допоможуть їй розраховувати на прихильність іноземних партнерів та на виділення грантів і фінансових допомог на розбудову української держави у післявоєнний період [2].

2.4. Дослідження боргової політики України в умовах воєнного часу

Воєнні дії в Україні стали основною причиною значного дефіциту бюджету.

До початку повномасштабного вторгнення росії, великою часткою надходжень до бюджету була сплата податку на імпорт товарів. Так, у 2022 році було заплановано отримати майже 520 млрд гривень доходів від непрямих податків з імпортних товарів, що мало становити 40% доходної частини бюджету [5].

Основною причиною змін показників у державному бюджеті є знищення промислових потужностей та складів в Україні, закриття багатьох підприємств і виробництв.

Для вирішення цих проблем ще на початку повномасштабного вторгнення уряду довелося вдатися до непопулярних заходів, просячи Національний банк та державні підприємства достроково переказати прибутки 2021 року до бюджету. Це забезпечило виконання березневого плану доходів бюджету на 93% за рахунок надходження 19 млрд гривень від Національного банку України, 28 млрд грн від ПриватБанку та 2,3 млрд гривень від «Нафтогазу». Загалом у березні 2022 року державні підприємства переказали 32,5 млрд грн дивідендів [5].

З 2022 року Україна активно працює у напрямі залучення позик від міжнародних партнерів.

Станом на 31 жовтня 2024 року державний та гарантований державою борг України становив 6 413,57 млрд гривень, або 155,37 млрд доларів США, а саме: державний та гарантований державою зовнішній борг – 4 584,49 млрд гривень (71,48 % загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 111,06 млрд доларів США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 1 829,08 млрд гривень (28,52 %), або 44,31 млрд доларів США.

Державний борг України становив 6 134,58 млрд гривень (95,65 % загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 148,61 млрд доларів США. Державний зовнішній борг становив 4 371,61 млрд гривень (68,16 % загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 105,90 млрд доларів США. Державний внутрішній борг становив 1 762,97 млрд гривень (27,49 % загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 42,71 млрд доларів США.

Гарантований державою борг України становив 278,99 млрд гривень (4,35%), або 6,76 млрд доларів США, зокрема: гарантований державою зовнішній борг – 212,88 млрд гривень (3,32 %), або 5,16 млрд доларів США;

гарантований державою внутрішній борг – 66,11 млрд гривень (1,03 %), або 1,60 млрд доларів США.

Протягом жовтня 2024 року сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилась у гривневому еквіваленті на 4,35 млрд гривень і в доларовому еквіваленті державний та гарантований державою борг зменшився на 0,32 млрд доларів США [12].

Джерелами фінансування державного бюджету є військові облігації, кредити від Міжнародних фінансових організацій, а також двосторонні кредити та гранти (рис. 2.2) [61].

Рисунок 2.2 - Джерела фінансування загального фонду Державного бюджету у 2024 [61]

Повномасштабне вторгнення росії в Україну в 2022 році призвело до різкого зростання співвідношення державного боргу до ВВП: з 43,3% до 79,4% [16].

Рисунок 2.3 - Динаміка співвідношення державного боргу до ВВП, 2014-2023 [61]

Для ефективного управління державним боргом (рис. 2.3) необхідно розробити та реалізувати стратегію, яка включає в себе заходи, спрямовані на досягнення соціально-економічних цілей на всіх рівнях забезпечення стабільності державного бюджету.

Україна була змушена поступово збільшувати частку витрат на оборону в загальних видатках бюджету, зростаючи у середньому у 2,5 рази в порівнянні довоєнним 2013 роком. Однак початок повномасштабної війни у 2022 році призвів до ще більшого зростання цієї частки, яка збільшилася у 11, 5 разів і становила 42,24 % у 2022 році та досягла 52,3% у 2023 році. Тепер, з економікою, яка працює в умовах конфлікту, уряду доводиться знаходити способи впоратися з виконанням своїх фінансових зобов'язань, що створює ще більше натягу для державного бюджету [8].

Завдяки інтенсивній праці Міністерства фінансів України, уряду країни та міжнародних партнерів, вдалось залучити необхідні кошти для забезпечення основних витрат у 2023 році. Із зазначених коштів було спрямоване фінансування на пенсії, заробітну плату працівників у галузях освіти та охорони здоров'я, соціальних захист населення та гуманітарну

допомогу. Важливо зазначити, що у грудні 2023 року до державного бюджету України надійшло близько 5 млрд дол. США зовнішнього фінансування, причому грантові кошти, що надавалися на безповоротних умовах, становили лише 11% від загального обсягу фінансової допомоги [52].

У першому кварталі 2024 року обсяг загального державного та гарантованого державного боргу України зріс на 404,8 млрд гривень в національній валюті та на 5,7 млдр доларів США у доларовому еквіваленті, переважно за рахунок збільшення довгострокового пільгового фінансування від міжнародних партнерів. Ця тенденція спостерігаєтья не лише протягом звітного періоду, а й протягом останніх кількох років. Зокрема, з 2022 року до 31 березня 2024 року середньозважена вартість державного та гарантованого державного боргу України зменшилася майже в 1,4 рази – з 7,79% до 5,57%, а середньозважена тривалість збільшилася в 1,6 рази – з 6,27 року до 10,04 року [2].

Отже, з урахуванням того, що рівень заборгованості продовжує зростати, а прогнози економічного зростання залишаються невтішними, більшість сценаріїв прогнозу динаміки державного боргу та потреби в залученнні позичкових коштів свідчать про високу ймовірність боргової кризи в найближчому майбутньому. За таких умов пріоритетним завданням у сфері забезпечення боргової безпеки стає пошук шляхів зниження боргового навантаження. Уряду необхідно переглянути Середньострокову стратегію управління державним боргом, оскільки на даний момент вона є морально застарілою через різке змінення макроекономічної ситуації, спричинене воєнними діями [2].

Висновки до розділу 2

Перспектива членства в ЄС була та залишається одним із найбільш дієвих інструментів зовнішньої політики ЄС. Перспектива приєднання

спонукала Болгарію та Румунію до боротьби з корупцією та прискорила арешти військових злочинців у Хорватії, Сербії та Чорногорії.

Вступ України , яка в 2022 р. отримала статус кандидата в члени ЄС, до євроспільноти буде вагомим стимулом для зростання торгівлі, продовження реформування держави та виходу на якісно інший рівень розвитку нашої держави, оскільки головна перевага вступ до ЄС полягає у можливості виходу України на один рівень з провідними країнами Європи та прийняття її до об'єднання вільних, економічно розвинутих держав. При цьому як свідчить досвід інших країн вступ до ЄС несе цілу низку переваг як для громадян так і для бізнесу.

Для України, яка в 2022 р. отримала статус кандидата в члени ЄС, особливу цінність у розвитку публічних фінансів досвід постсоціалістичних країн та країн перехідної економіки центральної Європи та Балтії, насамперед Польщі, яка є першим за обсягом торгівлі партнером України в ЄС; посідає перше місце серед усіх країн, що надають допомогу Україні у співвідношенні до ВВП а також польська допомога стала однією з перших, що надійшла на український фронт у значних обсягах.

Польський досвід показує, що в Україні збільшення доходів державного бюджету має відбуватися не за рахунок посилення податкового навантаження на економіку, а шляхом глибокої лібералізації податкового законодавства, розширення бази оподаткування, створення сприятливих умов для розвитку виробництва, малого і середнього бізнесу, скорочення тіньової економіки. Одночасно повинні передбачатися можливості стимулювання економічної, інноваційної та інвестиційної діяльності суб’єктів господарювання незалежно від того, до якої галузі вони належать, а також звільнення від оподаткування доходів громадян, що інвестуються в цінні папери.

Важливим для розвитку публічних фінансів України є досвід Хорватії, яка в результаті війни з Сербією за свою незалежність в середині 90-х років XX ст., понесла значні видатки які оцінюються в 50 млрд дол США. У

наступні роки фінансова ситуація в країні поступово покращилася завдяки допомозі ЄС, хоча поки Хорватія не повністю подолала наслідки економічних втрат від війни із Сербією за вихід із СФРЮ. Незважаючи на це, Хорватія досить успішно працює над втіленням своїх головних внутрішніх та зовнішньополітичних пріоритетів і вже досягла значних результатів на цьому шляху.

Податкові реформи, що проводилися в більшості країн Євросоюзу у 1990-х і 2000-2014 рр., знаменували втілення в життя курсу на лібералізацію економіки та оподаткування, зумовленого загостренням економічної конкуренції, пов'язаної з розширенням ЄС, та загалом відповідали рекомендаціям ОЕСР. Їх головним принципом став принцип нейтральності оподаткування, згідно якого податки, по можливості, не повинні впливати на прийняття суб'єктами господарювання економічних рішень, вносити викривлення у дію ринкових механізмів.

Загальною метою програми EU4PFM (впровадження започатковане у 2019 році Центральним агентством спільно з Представництвом ЄС в Україні) є покращення управління державними фінансами в Україні та, як наслідок, покращення надання державних послуг та бізнес-клімату. Конкретними цілями Програми є: підтримка подальшого розвитку сучасної, ефективної та справедливої системи збору доходів та підтримка відповідних інститутів УДФ у покращенні їх організаційних можливостей.

Програма підтримує реформи мобілізації доходів, які сприятимуть зміцненню інституційних та організаційних можливостей українських установ у впровадженні та реалізації сучасної стратегії дотримання податкового законодавства. Стратегія скерована на просування добровільного дотримання податкового законодавства; перевірку та модернізацію бізнес-процесів у податкових та митних установах; створення та введення в дію нової Служби фінансових розслідувань; розширення податкової бази України, зокрема, через поліпшення податкових інформаційних потоків з іншими країнами; продовження адаптації

відповідного податкового та митного законодавства та нормативних актів до норм ЄС та кращих міжнародних практик, а також покращення можливостей податкових та митних установ протидіяти ухиленню від сплати податків [3].

З початку вторгнення росії до України сфера публічних фінансів зазнала неабияких складнощів. Істотних змін зазнали пріоритети бюджетних витрат та перерозподіл фінансових ресурсів. Незапланований бюджетний дефіцит збільшився, як і видатки держави.Управління публічними фінансами держави в умовах воєнного стану має свої особливості та складнощі. З 2022 року Україна активно працює у напрямі залучення позик від міжнародних партнерів. Джерелами фінансування державного бюджету є військові облігації, кредити від Міжнародних фінансових організацій, а також двосторонні кредити та гранти.

Воєнні дії в Україні стали основною причиною значного дефіциту бюджету. Повномасштабне вторгнення росії в Україну в 2022 році призвело до різкого зростання співвідношення державного боргу до ВВП: з 43,3% до 79,4%.

Для ефективного управління державним боргом необхідно розробити та реалізувати стратегію, яка включає в себе заходи, спрямовані на досягнення соціально-економічних цілей на всіх рівнях забезпечення стабільності державного бюджету.

Завдяки інтенсивній праці Міністерства фінансів України, уряду країни та міжнародних партнерів, вдалось залучити необхідні кошти для забезпечення основних витрат у 2023 році. Із зазначених коштів було спрямоване фінансування на пенсії, заробітну плату працівників у галузях освіти та охорони здоров’я, соціальних захист населення та гуманітарну допомогу. Важливо зазначити, що у грудні 2023 року до державного бюджету України надійшло близько 5 млрд доларів США зовнішнього фінансування, причому грантові кошти, що надавалися на безповоротних умовах, становили лише 11% від загального обсягу фінансової допомоги.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗБУДОВИ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК

3.1. Впровадження кращих європейських практик з орієнтиром на розвиток публічних фінансів України

Необхідність дослідження фінансово-економічних відносин у країнах Європейського Союзу є невід'ємною частиною стратегічного аналізу для країн, що прагнуть до вступу у ЄС, зокрема, для України. Розуміння особливостей форм ування та використання фінансових ресурсів на різних рівнях управління є ключовим для адаптації української економіки до європейських стандартів та норм. Аналіз фінансових процесів у країнах ЄС допоможе виявити оптимальні підходи до управління фінансами, а також врахувати найкращі практики та досвід для ефективного впровадження.

Кращі європейські практики є для України орієнтиром для подальшого розвитку та удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та Стратегії управління державними фінансами у цілому.

Про це наголосив Перший заступник Міністра фінансів Денис Улютін під час виступу на роз'яснювальній зустрічі Європейської Комісії щодо здійснення офіційного скринінгу в рамках переговорних розділів 32 «Фінансовий контроль» та «Реформа державного управління».

Так, у січні 2024 року Європейська Комісія розпочала скринінг українського законодавства на відповідність правовим нормам Європейського Союзу, що є обов'язковою процедурою під час входження до ЄС країни-кандидата.

«Завдяки схваленню інституціями ЄС Ukraine Facility Україна вже є частиною бюджету ЄС. За останні десять років в Україні впроваджено три

Стратегії реформування управління державними фінансами. Зазначена робота проводилась за підтримки міжнародних партнерів, а її результати дозволили продемонструвати стійкість до зовнішніх викликів. Ухвалення чинної Стратегії реформування управління державними фінансами на 2022–2025 роки стало ще одним важливим кроком уперед, оскільки документ відповідає Методології державних видатків, фінансовій підзвітності, стандартам ЄС та найкращим міжнародним практикам», - повідомив Денис Улютін.

За його словами, якщо розглядати питання переговорного розділу 32 детальніше, на сьогодні Україна вже досягла певного прогресу у сфері державного внутрішнього фінансового контролю, зокрема у створенні та функціонуванні необхідної правової та операційної бази для внутрішнього контролю та аудиту:

«Це підтверджується попередніми результатами оцінки Програми SIGMA у 2023 році у рамках оцінки стану справ у системі державного управління України. Водночас Мінфін продовжує накопичувати позитивний досвід кращих міжнародних практик у цій сфері» [17].

Нещодавно під час освітньої поїздки до Братислави (Словаччина) з метою вивчення багатого досвіду країни щодо впровадження директив ЄС та покращення співпраці урядових установ, я мав можливість зустрітися з представниками Міністерства фінансів Словаччини та керівництвом партнерів проєкту EU4PFM – Міністерством фінансів України та Державною податковою службою України . Мета цього візиту полягала в сприянні обміну знаннями, обговоренні загальних підходів до підготовки України до вступу в ЄС шляхом впровадження acquis ЄС – законодавчої бази ЄС, яку необхідно впровадити для отримання членства в ЄС, вивченні найкращих практик Словаччини у сфері розробки та впровадження податкової політики, а також ухваленні рішень, які сприяють вдосконаленню стратегічного підходу до податкового адміністрування, ґрунтованого на управлінні ризиками.

Характерною рисою податкових систем ЄС є досягнута через складний процес гармонізація. Цей процес призводить до узгодження податкових правил між державами-членами ЄС з метою створення кращого бізнес-середовища, що пропонує переваги єдиного ринку. Чесна конкуренція та прозорі правила оподаткування, а також спільні зусилля країн у боротьбі з ухиленням від сплати податків сприяють економічній стабільності як в окремих державах-членах, так і в усьому Союзі.

Серія зустрічей надала цінну інформацію щодо подальшого розвитку України з урахуванням словацького досвіду впровадження стандартів ЄС у національне податкове законодавство та адміністративну практику. Словацькі колеги представили загальні механізми, які використовують держави-члени ЄС для виконання вимог ЄС, зокрема для подолання викликів, що виникають для країн-кандидатів під час підготовки до вступу в Союз.

Після вступу в податковій системі Словаччини було здійснено ряд надзвичайно важливих реформ, які призвели до значущих змін у системі оподаткування. Ці реформи, серед інших цілей, гарантували дотримання основних принципів, таких як ефективність, нейтральність та справедливість податкової системи. Приєднання до Європейського Союзу в 2004 році суттєво вплинуло на Словаччину та інші країни Східної Європи, сприяючи постійному значущому зростанню ВВП.

Acquis ЄС у сфері оподаткування складається з двох основних компонентів: непрямого оподаткування, яке впливає на вільний рух товарів та свободу надання послуг на єдиному ринку, і прямого оподаткування, яке переважно належить до сфери відповідальності та компетенції держав-членів. Крім того, існують правила адміністративної співпраці, які забезпечують належне функціонування системи оподаткування.

У сфері непрямого оподаткування ЄС здійснює координацію та гармонізацію законів про ПДВ та акцизні збори. Це гарантує, що конкуренція на внутрішньому ринку не порушується значними

розбіжностями в ставках і системах непрямого оподаткування, що можуть надавати підприємствам однієї країни недопустиму перевагу перед іншими.

Слід відзначити, що непряме оподаткування вимагає вищого рівня гармонізації порівняно з прямими податками. Крім того, країни повинні впровадити відповідні складні адміністративні практики згідно до технічних вимог, які діють однаково на всьому єдиному ринку. Наприклад, словацькі колеги представили державну систему ПДВ та акцизних зборів, яка імплементує спільні вимоги ЄС. Після цього обговорення було акцентовано на структурі податків та операційних ІТ-рішеннях, які мають бути впроваджені кожною державою-членом.

Законодавство Європейського Союзу безпосередньо не врегульовує сферу прямого оподаткування. Незважаючи на це, кілька директив та широке юридичне право Суду Європейського Союзу встановлюють гармонізовані стандарти оподаткування господарської діяльності; крім того, країни-члени прийняли спільні заходи для запобігання ухиленню від сплати податків і подвійному оподаткуванню.

Адміністративна співпраця та взаємодопомога передбачають співпрацю податкових органів держав-членів Європейського Союзу шляхом обміну інформацією, проведення контрольних заходів та допомогу у стягненні несплачених податків. Тісна співпраця між компетентними органами є критично важливою для виявлення та зменшення податкових маніпуляцій.

Словацькі колеги розповіли про основні принципи створення системи прямого оподаткування в умовах членства в ЄС. При впровадженні податкових пільг завжди потрібно враховувати необхідність уникнення дискримінації, забезпечення рівних умов, а також уникнення потенційно несприятливих оподаткувань згідно з критеріями Кодексу поведінки ЄС.

Крім того, словацькі представники поділилися своїм практичним досвідом впровадження директив ЄС щодо прямого оподаткування та адміністративної співпраці. Особлива увага була приділена складним

рішенням, зокрема запровадженню Загального правила протидії податковим зловживанням (GAAR) та іншим аспектам Директиви щодо протидії ухиленню від оподаткування, що забезпечують ефективність та прозорість адміністративної співпраці податкових органів.

Було відзначено переваги та можливості боротьби із схемами ухилення від оподаткування та податковим шахрайством завдяки успішній імплементації Директиви про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування.

Економіка Європейського Союзу є втіленням складної та переплетеної політико-економічної структури. Ця витончена система неустанно формується та реалізується завдяки взаємодії з глобальними впливами та унікальними політичними інтересами окремих держав-членів. В межах цієї економічної платформи податкова політика країн-членів ЄС спирається на їхні власні національні стратегії, орієнтовані на вигоди та можливості, що випливають із членства в Європейському Союзі.

Прокладаючи свій шлях через складнощі приведення податкової системи України у відповідність до стандартів ЄС, ми усвідомлюємо, що попереду ще залишається величезна робота. Поки Україна готується до переговорів про вступ до ЄС, українське національне податкове законодавство має бути старанно адаптовано до стандартів ЄС, що постійно розвиваються.

За даними Європейської комісії, Україна вже досягла значного прогресу в гармонізації законодавства у сфері непрямого оподаткування із законодавством ЄС. Цей прогрес є свідченням зусиль, докладених під час виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Однак вимоги до держав-членів виходять далеко за межі очікувань асоційованих партнерів. Тому необхідна подальша гармонізація з Директивою ЄС про ПДВ і законодавством щодо акцизних зборів.

Пріоритетом у сфері прямого оподаткування для України є імплементація директив, спрямованих на запобігання ухиленню від сплати

податків (ATAD 1 та ATAD 2), оскільки заходи щодо захисту бази оподаткування можуть бути вжиті одразу після їхнього прийняття ще до отримання повного членства в ЄС. Це передбачає перегляд наявних в Україні податкових правил (як то оподаткування контрольованих іноземних компаній) і запровадження нових інструментів (оподаткування гібридних інструментів і структур, GAAR тощо). Зокрема, завдяки реалізації Плану дій BEPS Україна частково інтегрувала у своє національне законодавство ключові правила запобігання ухиленню від сплати податків, і ми старанно працюємо над їхнім узгодженням з директивами ATAD.

EU4PFM надає всебічну підтримку цьому процесу міжнародного обміну інформацією. Ця співпраця сприяла тому, що Україна стала активним учасником глобальної мережі обміну інформацією, узгодивши своє законодавство щодо податкової адміністративної співпраці із податковим законодавством ЄС, що є одним із наших нинішніх пріоритетів.

Завдяки зусиллям Міністерства фінансів і Державної податкової служби, Україна досягла значного прогресу у впровадженні міжнародних стандартів прозорості та обміну інформацією у сфері оподаткування. Наступного року Україна здійснить свій перший глобальний автоматичний обмін інформацією відповідно до загального стандарту звітності (CRS). Для досягнення цієї мети, Україна внесла значні зміни до свого національного законодавства, підвищила компетентність в інформаційних технологіях та адміністративних процедурах Державної податкової служби і готується до ретельної перевірки конфіденційності та безпеки обробки інформації. Таким чином, складну і важливу частину Директиви ЄС про адміністративну співпрацю було успішно імплементовано до Податкового кодексу України завдяки впровадженню CRS. Нашим короткостроковим і середньостроковим пріоритетом у цій сфері є подальший розвиток правових і адміністративних механізмів, які допоможуть Україні взяти участь у міжнародній співпраці з компетентними органами ЄС, зокрема, через імплементацію інших положень зазначеної директиви.

Довгостроковою метою є створення податкової системи, яка відповідає вимогам інтеграції України як надійної податкової юрисдикції в світову економіку та дозволяє платникам податків виконувати свої зобов'язання, сприяючи відновленню держави. У податковій службі слід постійно впроваджувати сучасний, спрямований на надання послуг підхід до податкового адміністрування, ґрунтуючись на управлінні ризиками [53].

Для України, яка в 2022 р. отримала статус кандидата в члени ЄС, особливу цінність у регулюванні публічних закупівель представляє досвід країн ЄС, насамперед Польщі. Аналіз розвитку сфери публічних закупівель доводить їхню значну частку в економіках країн ЄС, розмір якої залежить від особливостей законодавства цих країн щодо проведення публічних закупівель відповідно до тендерних процедур. Більші частки середнього обсягу публічних закупівель у ВВП спостерігається у більш розвинутих країнах ЄС, зокрема, у Нідерландах вона сягає 44,5 %. Середній рівень частки публічних закупівель у ВВП цих країн у 2012-2018 рр. майже досягав 13 % ВВП, тоді як в Україні цей показник на початок 2018 р. знаходився на рівні 4,6 %, що говорить про недостатню увагу державних чинників до їх використання. Крім того, ряд дороговартісних публічних закупівель проводиться без тендерів, що породжує суттєві втрати для бюджету. Насамперед це стосується будівельних робіт (особливо – при будівництві доріг).

Фінансово-правова база для здійснення та регулювання публічних закупівель в країнах ЄС визначається чотирма Європейськими Директивами:

– Директива 2014/24/ЄС від 26.02.2014 р. про державні закупівлі;

– Директива 2014/25/ЄС від 26.02.2014 р. про здійснення закупівель організаціями, що працюють у водогосподарському, енергетичному, транспортному секторах та секторі поштових послуг;

– Директива від 26.02.2014 р. щодо укладання договорів концесії;

– Директива 2014/55/ЄС від 16.04.2009 р. про електронне інвойсування в державних закупівлях.

У цих документах особливий наголос робиться на розвиток електронних публічних закупівель, які розглядаються як складники електронного урядування. Зокрема, у Чехії для участі та поданні пропозицій будь-який економічний оператор повинен бути зареєстрований або на Порталі тендерних закупівель (Národni Elektronickŷ Nastroj – NEN), або на одній із п'яти приватних електронних платформ. Різниця між державною платформою NEN та приватною FEN (Funkčni Elektronickŷ Nastroj – FEN) полягає в якості та рівні послуг для учасників торгів. FEN забезпечує розширені пошукові та додаткові послуги, але за певну плату. Натомість, портал NEN є безкоштовним як для замовників, так і для бізнесу. Особливістю розміщення пропозицій в Чехії є те, що замовники повинні публікувати повідомлення про закупівлі на Порталі тендерних закупівель (NEN) чеською мовою.

В Угорщині із 2018 р. замовники повинні здійснювати закупівлі через онлайн-платформу Портал електронних закупівель «EKR», який знаходиться в управлінні Офісу Прем'єр-Міністра країни. Там публікують інформацію про підписання контрактів, закупівельні плани та усі відкриті актуальні закупівлі. У 2018 р.

Офіс державних закупівель Словаччини запустив модернізовану інформаційну систему електронних закупівель (ISEVO), яка використовується для електронного зв'язку та обміну інформацією при державних закупівлях. Водночас, крім неї існує й низка платних електронних ресурсів. Документація для тендерів у Словаччині має бути, як правило, підготовлена словацькою мовою.

В Україні досить ефективно працює державна система електронних закупівель Prozorro, яка запозичила кращий досвід країн ЄС з цього питання, що позитивно оцінюється керівними органами Євросоюзу та наближає нашу країну до можливого вступу до ЄС у майбутньому. Але проблемою є те, що державні замовники стараються, по можливості, її уникати, особливо під час війни росії проти України В Україні досить

ефективно працює державна система електронних закупівель Prozorro, яка запозичила кращий досвід країн ЄС з цього питання, що позитивно оцінюється керівними органами Євросоюзу та наближає нашу країну до можливого вступу до ЄС у майбутньому. Але проблемою є те, що українські публічні замовники стараються, по можливості, її уникати, що особливо проявилося під час війни росії проти України в 2022- 2023 рр.

Ринок публічних закупівель у країнах Європейського Союзу, згідно із законодавством ЄС, відкритий для іноземних виробників, в тому числі з України. Зокрема, у 2018 р. суб'єкти господарювання з 33-х країн перемагали у польських тендерах, що за вартістю дорівнювали 13 % всіх закупівель. Загалом, у 2018 р. обсяг польського ринку державних (публічних) закупівель, які попадають під обов'язкові тендерні процедури, становив близько 48 млрд євро. У цьому році найбільш вартісними були наступні види закупівель: роботи (22 млрд євро), медичне обладнання і ліки (близько 5 млрд євро), нафтопродукти, електроенергія та паливо (більше 2 млрд дол), транспортні засоби і супутнє обладнання. Звертає на себе той факт, що у 88 % випадках контракти були укладені за допомогою відкритих торгів, натомість неконкурентна процедура закупівлі в одного учасника була використана тільки у 9,45 % процедур. Цю тенденцію треба обов'язково взяти до уваги в Україні, оскільки відкриті торги максимально зменшують корупційні ризики при проведенні тендерів на відміну від неконкурентних процедур закупівель в одного учасника.

Польща при проведенні публічних закупівель досягла вражаючих успіхів, а її досвід з цього питання рекомендується до вивчення всім майбутнім кандидатам до вступу в Європейський Союз. З 2004 року, коли Польща вступила до ЄС, порядок здійснення закупівель в цій країні регулюється Законом Польщі «Про публічні закупівлі», який був адаптований до відповідних директив ЄС щодо державних закупівель. В Законі визначаються всі загальні норми сфери публічних закупівель, роль і функції Агентства публічних замовлень, контрольні та інші повноваження

державних органів у сфері закупівель. Дія Закону поширюється на закупівлі, що перевищують 30 тисяч євро. Встановлені також межі для обов'язкового проведення міжнародних тендерів (з публікацією у спеціальному електронному бюлетені ЄС), відповідно 418 тис. євро (нові вартісні межі ЄС з 2016 року) для товарів і послуг та 5 млн. 225 тис. євро – для робіт. Суб'єктами, на які поширюється дія Закону, є як державні органи та установи і організації, що фінансуються з бюджету Польщі, так і підприємства, що діють в окремих визначених Законом секторах (комунальні послуги, газо-, електропостачання тощо).

Польський Закон детально описує всі необхідні процедурні етапи закупівель, зокрема оприлюднення, вимоги до тендерної документації, хід публічних закупівель, вимоги до укладення договору про закупівлю тощо. Переважне застосування для понад порогових закупівель має процедура відкритих торгів (близько 80 відсотків). Однак, передбачені також процедури обмеженого тендеру, переговорів без оголошення та з оголошенням, можливості застосування яких визначені Законом. Обов'язкове оприлюднення річного плану закупівель запроваджено останніми змінами до Закону, що відбулися у минулому році. Ще однією польською особливістю є обов'язкове застосування нецінових критеріїв оцінки при проведенні процедури відкритих торгів. Вага цінового критерію у цьому випадку не повинна перевищувати 60 відсотків. На думку польських фахівців така практика дає можливість акцентувати більшу увагу на якісних характеристиках предмета закупівлі. У цьому, досвід Польщі кардинально відрізняється від українського. Адже в нашому Законі передбачена можливість застосування нецінових критеріїв лише у разі, якщо закупівля носить складний специфічний характер. Водночас питома вага цінового критерію не може бути нижчою ніж 70 відсотків.

Законодавство Польщі передбачає обов'язкову публікацію оголошення про закупівлі у Центральному порталі Бюлетеню публічних закупівель польською мовою. У вересні 2019 р. у Польщі прийнято нову редакцію

закону про публічні закупівлі, яка набрала чинності з 01.01.2021 р. Нею передбачено, що в 2021 р. мала бути створена єдина національна електронна платформа, яка покликана налагодити діалог між замовниками та постачальниками.

У Польщі контрольні функції щодо публічних закупівель, як і в Україні, мають декілька структур. Насамперед, це Агентство публічних замовлень, що існує з 1995 року і має статус окремого центрального органу виконавчої влади, яке координується Міністерством економіки. Вагомі повноваження має Вища палата контролю Польщі, яка на відміну від відповідного органу в Україні контролює процес використання коштів, як державного, так і місцевих бюджетів, а також питання використання державного майна. До ключових органів, що здійснюють нагляд і контроль необхідно також віднести: Апеляційну палату оскаржень (орган оскарження), яка здійснює досудовий розгляд претензій учасників щодо організації замовниками процедур закупівель та Відомство захисту конкуренції та прав споживачів, яке проводить розслідування щодо наявності змов. В Україні аналогічні функції здійснює Антимонопольний комітет.

Контроль публічних закупівель польським Агентством здійснюється кількома шляхами: проведення планових та позапланових документальних перевірок закупівель; за зверненням державних органів, громадських організацій та громадян; аналізу інформації розміщеної в бюлетені закупівель. Обов'язковому контролю підлягають закупівлі, що фінансуються чи спів фінансуються за рахунок коштів ЄС, що дорівнюють чи перевищують 10 млн. євро (при закупівлі товарів чи послуг) та 20 млн. євро (для робіт). На відміну від інших контролюючих органів Польщі, які займаються пост-фактум контролем, оперативний контроль чи моніторинг закупівель здійснює саме Агентство публічних замовлень. Строк контролю становить від 14 до 30 робочих днів. За потреби цей строк може продовжуватися. За результатами моніторингу чи перевірки Агентство публічних замовлень готує: рекомендації щодо усунення порушень (якщо порушення не критичні та

виявлені на стадії, яка допускає можливість усунення); рекомендації щодо відміни процедури, у разі якщо порушення є серйозними та не можуть бути усунуті; звернення до Апеляційної палати оскаржень щодо анулювання результатів процедури закупівлі; рішення про накладення штрафу на замовника. Остаточне рішення за результатами перевірки у разі незгоди замовника з висновком Агентства приймає Апеляційна палата оскаржень.

Вища палата контролю Польщі та її регіональні підрозділи (далі – Палата контролю) здійснюють контроль публічних закупівель переважно після укладення договору. Контроль, що здійснюється палатою, носить більш комплексний і переважно плановий характер та може тривати до 200 днів. Фактично аналізується господарська та фінансова діяльність відповідного замовника (у тому числі закупівельна) за певний звітний період, що в цілому співпадає з практикою роботи Рахункової палати України. Водночас, як згадувалося вище, на відміну від Рахункової палати України, Палата контролю в Польщі перевіряє також використання коштів розпорядниками місцевих бюджетів.

Відомство з питань конкуренції та захисту прав споживачів (наш аналог - Антимонопольний комітет) розслідує тендерні (закупівельні) змови. Правова підстава реалізації цієї функції визначена Законом Польщі «Про конкуренцію». Згідно з польським кримінальним законодавством тендерна змова є злочином, за який передбачена відповідальність до 3 років позбавлення волі. Якщо Відомством встановлено, що учасник вступив у зговір, то він виключається з тендеру Відомство з питань конкуренції та захисту прав споживачів розглядає переважно змови між учасниками. Змови між замовником та учасником підпадає під підслідність правоохоронних органів. Відповідно до конкурентного законодавства Польщі Відомство самостійно проводить моніторинг ринків, зокрема встановлює рівень конкуренції на цих ринках, аналізує інформацію із засобів масової інформації, а також має власну методику розрахунку штрафів в залежності від серйозності порушень і завданих неконкурентними діями збитків. Справи

по факту можливого правопорушення відкриті Відомством тривають протягом 4-5 місяців. Строк давності таких справ складає 5 років. За ненадання інформації до Відомства на його запит та інші порушення, встановлені законодавством, стягується штраф в достатньо великих розмірах (до 50 млн. євро).

Апеляційна палата оскаржень є першою інстанцією розгляду претензій учасників, на другій – скарги розглядають цивільні суди, потім – Верховний суд Польщі. Агентство публічних замовлень здійснює адміністративне забезпечення роботи Апеляційної палати (приміщення, діловодство), проте скарги розглядаються і рішення за ними виносяться незалежними членами Палати, призначеними Урядом на певний строк виключно на підставі закону. Мінімальний зміст і вимоги до скарги визначає Закон «Про публічні закупівлі». Законом передбачена плата за подання скарги, а саме: при допорогових закупівлях: товарів, послуг – еквівалент 1750 євро; робіт – еквівалент 2 330 євро. При вище порогових закупівлях плата складає: товарів, послуг – еквівалент 3 500 євро; робіт – еквівалент 4 670 євро. До органу оскарження протягом року, у середньому подається на розгляд 2 500 скарг. При цьому, процедура закупівлі у разі подання скарги автоматично не призупиняється, але до прийняття органом оскарження рішення по суті не можна укладати договір. Розгляд скарги триває протягом 15 календарних днів. Як і в Україні, на засідання з розгляду скарги, крім скаржника та замовника, також можуть бути запрошені всі зацікавлені особи. До компетенції Апеляційної палати оскаржень віднесено прийняття таких питань: відхилити скаргу; у рішенні конкретно визначити порушення замовника, яке він повинен виправити, або замовник може відмінити торги у разі неможливості виправити встановлені порушення.

У Польщі функцію моніторингу виконує Агентство публічних замовлень. Це дозволяє замовникам усувати можливі порушення на початковій стадії організації процедур закупівель та заощаджувати час, необхідний для організації нової процедури. Основне, що має бути

реалізовано в Україні, спираючись на досвід Польщі, це якнайшвидше правове врегулювання поняття «моніторингу», як різновиду оперативного контролю за дотриманням законності проведення замовниками процедур закупівель. При цьому, такий моніторинг має проводитися за визначеною і нормативно закріпленою методикою та не повинен передбачати автоматичне призупинення чи відміну процедури закупівлі, як власне і накладення санкцій. Водночас замовнику має бути надано право оспорювати висновки органу контролю у певний період.

Зважаючи на те, що в Україні закупівельний процес здійснюється в електронному режимі, то і весь процес моніторингу має бути реалізований максимально прозоро і зручно через існуючу систему електронних закупівель.

Серед форм проведення публічних закупівель в країнах Європейського Союзу, починає розвиватися й така нова форма, як інноваційне партнерство. Відповідно до пункту 49 Преамбули Директиви ЄС 2014/24 про публічні закупівлі інноваційне партнерство може застосовуватися лише у разі, коли у замовника виникає потреба придбати інноваційний продукт, послугу чи роботу, яких ще немає на ринку, і які вимагають проведення наукових досліджень та встановлення довготривалого партнерства для їх розробки. Замовники в ЄС роблять перші спроби у застосуванні такої процедури, хоча на електронній платформі ЄС Ted вже розміщено кілька десятків подібних замовлень. Крім того, вже сьогодні положення про інноваційне партнерство передбачено законодавством ряду країн ЄС, зокрема, Польщі. Подібний підхід було б доцільно застосувати й в Україні, що допомогло б українським виробникам інноваційної продукції посилити свої конкурентні позиції на внутрішньому ринку та пробитися на ринки ЄС, зокрема, й на ринки країн Вишеградської групи.

У комінюке «Про законодавство Європейської спільноти у сфері державних закупівель і використання державних закупівель для проведення соціальної політики» зазначається, що під час укладення таких контрактів

треба брати до уваги соціальні та екологічні цілі, що обов'язково слід взяти до уваги в Україні. В ЄС вирішення проблеми підвищення екологічності публічних закупівель значно прискорило впровадження так званих «зелених закупівель». Європейська Комісія визначає останні як процес, підчас якого замовники закуповують товари, роботи та послуги з обмеженим впливом на довкілля впродовж усього життєвого циклу порівняно з товарами, роботами та послугами однакового функціонального призначення, на що важливо націлювати й українських замовників при проведенні тендерів. Серед типів товарів найбільш активно в межах концепції «зелених» закупівель в ЄС просувають такі: енергоефективна техніка; офісні меблі з екологічних матеріалів; папір із вторсировини; автомобілі з електроприводом; електроенергія, отримана з відновлювальних джерел. Значних успіхів у проведенні зелених публічних закупівель (ЗПЗ) серед країн-нових членів ЄС добилася Словаччина. Вона була однією з перших країн серед країн Вишеградської групи (Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини), яка розробила нормативно-правову базу для запровадження ЗПЗ. Такі методи, як розрахунок вартості життєвого циклу, специфікація екологічних виробничих процесів, а також використання критеріїв наявності екологічних сертифікатів допомагають представникам влади Словаччини визначати підрядників, які краще враховують екологічні критерії. Зараз вона, на відміну від України, має сформовану культуру ЗПЗ і відчутні результати для навколишнього середовища.

Суттєво зменшують корупційні ризики при здійсненні публічних закупівель в країнах ЄС спеціально створені централізовані закупівельні організації (ЦЗО), які вже функціонують у більшості держав Європейського Союзу. У країнах ЄС вони можуть функціонувати на різних рівнях управління: на національному, регіональному, місцевому. Однією з фінансових переваг створення ЦЗО є зменшення витрат як державного сектору, так і бізнесу на проведення власне закупівель, які характеризуються меншою кількістю процедур і меншою кількістю залучених людей, значною

економією часу на їх проведення. Зокрема, в Угорщині установи центрального рівня зобов'язані законом здійснювати закупівлі через ЦЗО, тоді як для решти учасників така процедура не є обов'язковою. В країні централізація закупівель розпочалася з 1995 р., коли був прийнятий закон про закупівлі. В 2003 р. уряд створив єдину ЦЗО для центральних органів влади. Вона фінансується з бюджету, а її частка у всіх публічних закупівлях становить близько 8 %. Натомість, відмінною характеристикою сектору публічних закупівель в Польщі є відсутність централізованої публічної закупівельної організації на державному рівні, хоча вони створені на рівні окремих публічних структур. У цій країні замовник може приймати пропозиції через власний закупівельний портал (чого поки бракує в Україні), комерційні платформи або спеціальні електронні сервіси Польського Агентства публічних закупівель. Зокрема, свої портали мають Польська залізниця (який, на наш погляд, можна розглядати як аналог вже створених українських ЦЗО), Університет міста Лодзь та Польський Економічний інститут.

Загалом, слід зазначити, що система публічних закупівель країн Європейського Союзу регламентується трьома рівнями законодавчого врегулювання: міжнародним, законодавством ЄС та національним. Так, у Португалії всі спори розглядаються шляхом слухання їх в адміністративному суді, у Франції й Люксембурзі такі спори розглядає як адміністративний, так і господарський суд. У більшості країн - членів ЄС, де існують спеціалізовані механізми контролю публічних закупівель, важливу роль відіграють суди адміністративні й загальної юрисдикції, оскільки апеляції на рішення них спеціалізованих органів контролю державних закупівель подаються до Вищого адміністративного суду або навіть до Верховного суду країн.

Досвід країн ЄС показує, що контроль за публічними закупівлями повинен здійснюватися не тільки на державному рівні, а й на місцевому рівні, чого поки не вистачає в Україні. Так, два рішення тендерного комітету та договір закупівлі робіт зі здійснення капітального ремонту

автодороги у Луцькому районі на суму 174 млн грн було визнано недійсними. Орган державного контролю при проведенні моніторингу процедури закупівлі виявив суттєві порушення у діях замовника – Служби автомобільних доріг у Волинській області. Цей замовник не відхилив пропозицію учасника торгів, яка не відповідала тендерній документації на торги. Замовник несправедливо допустив до аукціону товариство (ТОВ «Данко»), яке не надало дозвільних документів на виконання окремих робіт підвищеної небезпеки, що виступали предметом закупівлі. Відповідно, замовник визначив це товариство переможцем та уклав з ним договір підряду, хоча товариство «Данко» неодноразово попадало в корупційні скандали на Волині за неякісне виконання робіт. Проблемою є те, що цей договір було анульовано тільки на початку 2023 р., хоча роботи почали виконуватися значно раніше. ТОВ «Данко» освоїло 11 млн грн з 174 млн грн по договору. Тепер буде проведено новий тендер [13].

3.2. Напрями зменшення ризиків для публічних фінансів України

Публічні фінанси є основним механізмом державного впливу на соціально-економічні процеси, відіграючи ключову роль у формуванні та регулюванні економічного середовища. Цей вплив здійснюється через маніпулювання основними фінансовими параметрами, такими як податки, публічні видатки, державний борг, фіскальний дефіцит та розподіл фінансових ресурсів між державними та місцевими бюджетами. Це відбувається з метою забезпечення добробуту населення, збереження макроекономічної стабільності та стимулювання довгострокового економічного зростання.

Слушною, на наш погляд, є думка, що для зменшення ризиків, пов’язаних з управлінням публічними фінансами в Україні, необхідно встановити ефективні інституційні механізми, що забезпечать раціональне формування та прийняття бюджетних рішень. Основною метою таких

механізмів буде забезпечення високого рівня транспарентності, відповідальності та ефективності в управлінні фінансовими ресурсами держави. Це передбачає впровадження жорстких процедур формування та прийняття бюджету, які ґрунтуються на об'єктивних оцінках економічних та фінансових показників країни. Додатковою вимогою є створення ефективної системи моніторингу та контролю за виконанням бюджету, яка надасть можливість оперативно реагувати на фінансові виклики та уникати негативних наслідків для державних фінансів. На нашу думку, це дозволить створити стійку та надійну основу для управління публічними фінансами, знизити ризики фінансової нестабільності і сприятиме забезпеченню економічного зростання та процвітання країни (рис.3.1).

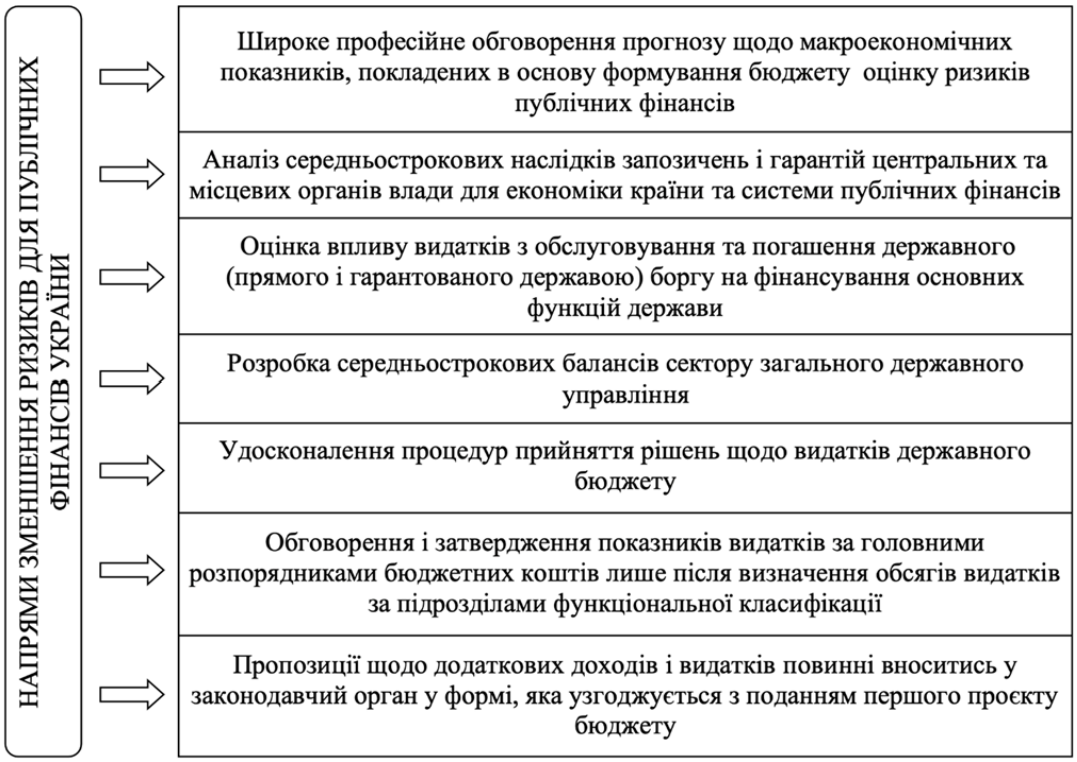

Рисунок 3.1 - Напрями зменшення ризиків для публічних фінансів України [52]

Отже, для забезпечення стабільності та ефективності публічних фінансів України в довгостроковій перспективі важливо враховувати кілька ключових аспектів. Одним із найважливіших є зниження рівня державного

боргу до прийнятного цільового показника відносно до ВВП. Паралельно з цим в необхідних випадках потрібно вживати заходи щодо бюджетної консолідації з метою покращення сальдо бюджету, що сприятиме зменшенню фінансових ризиків та збереженню економічної стабільності країни. Крім того, важливим елементом є збільшення продуктивних бюджетних видатків, спрямованих на стимулювання розвитку національної економіки та формування людського капіталу. Ці видатки мають стратегічне значення, оскільки сприяють підвищенню конкурентоспроможності країни, покращенню якості освіти, охорони здоров'я та інфраструктури, а також розвитку науково-технічного потенціалу. Урахування цих аспектів допоможе створити більш стабільну та прогресивну модель управління публічними фінансами, яка сприятиме розвитку суспільства та забезпечить стійкий економічний зріст у майбутньому [9].

Розвиток воєнної економіки неможливий без державних стимулів, однак не варто забувати і про макроекономічну стабільність.

Найбільш нагальним проблемним питанням розвитку нинішньої української економіки є втрата її виробничого та трудового потенціалу. В той же час найнагальнішим питанням її макроекономічної стабільності є загрози стабільності обмінного курсу.

Держава має широкий арсенал інструментів політики, здатних стимулювати створення нових робочих місць та генерування мультиплікативного ефекту в економіці:

- державні інвестиції у нові робочі місця в пріоритетних видах діяльності;

- державно-приватне партнерство, насамперед в сфері інфраструктури;

- різні форми державної допомоги бізнесу на створення робочих місць;

- державні гарантії за кредитами та компенсація кредитних процентних ставок;

- державне замовлення на закупівлю товарів та послуг;

- націоналізація системно важливого бізнесу, якому загрожує банкрутство;

- стимулювання імпортозаміщення та локалізації виробництва;

- стимулювання переміщення виробництва у безпечні регіони;

- стимулювання конверсії виробництва;

- розв'язання проблемних питань логістики та транспортної інфраструктури;

- розв'язання проблемних питань енергопостачання [20].

У 2023 році було спрямовано близько 62,2 млрд грн для забезпечення на виплати соціальних допомог майже 2,6 млн отримувачам. Також спрямовано 73,3 млрд грн на виплату допомоги на проживання більше 2,5 млн внутрішньо переміщеним особам, надано пільги та житлові субсидії на оплату комунальних послуг майже 3,5 млн отримувачам на 35,5 млрд гривень, забезпечено виплату пенсій для 10,5 млн пенсіонерів та здійснено її індексацію, вперше проіндексовано пенсії державним службовцям, науковцям, посадовим особам органів місцевого самоврядування, спрямовано майже 6 млрд грн на виплату компенсацій для отримання жилих приміщень, 2,3 тис. ветеранам війни, членам сім'ї загиблих, ВПО, учасникам бойових дій, спрямовано 3,4 млрд гривень на соціальну підтримку понад 160 тисяч осіб з інвалідністю.

Залучено 42,5 млрд доларів США зовнішнього фінансування, 27 % - грантове фінансування. У березні 2023 року ухвалено з МВФ чотирирічну програму Механізму розширеного фінансування для України. Україна виконала всі умови, передбачені програмою на 2023 рік. У рамках Угоди про асоціацію з ЄС Мінфін повністю імплементував 742 акти, 46 % від загальної кількості імплементованих Україною актів права ЄС. Міністерство фінансів продовжує впровадження реформ, узгоджених зі стратегічними партнерами – МВФ, ЄС та США. Зокрема, Мінфін імплементує заходи зі зміцнення фіскальної, зовнішньої та фінансової стабільності шляхом посилення мобілізації надходжень, уникнення монетарного фінансування та націлення

на фінансування з внутрішніх боргових ринків, сприяння довгостроковій стабільності. Україна приєдналась до Банку розвитку Ради Європи та стала 43-ю країною-членом. Співпрацю Банку з Україною спрямовано на реалізацію соціальних проєктів, включаючи освіту, охорону здоров'я, доступне житло та допомогу вразливим верствам населення. У 2023 році обсяг портфелів кредитних проєктів України з міжнародними фінансовими організаціями є найбільшим за всі роки співпраці. Підписано зміни до Меморандуму з групою офіційних кредиторів України з країн G7 та Паризького клубу щодо призупинення виплат за офіційним боргом до кінця березня 2027 року. Рівно через рік після повномасштабного вторгнення росії в Україну спільними зусиллями Мінфіну та Держфінмоніторингу досягнуто призупинення членства росії у FATF [23].

Близько третини бюджету витрачаються на заходи та речі, які не носять стратегічний характер, а їх ефективність досить складно оцінити, оскільки невідомі шляхи витрачання цих коштів. Тут гостро постає проблема корупції та розкрадання бюджетних коштів. Для того, щоб усунути дану проблему необхідно запровадити реформу публічних фінансів, яка передбачає реалізацію двох основних цілей:

– досягнення ефективного рівня використання публічних фінансів, що буде проводитися прозоро, підзвітно та зорієнтовано на досягнення стратегічних цілей держави;

– досягнення контролю використання публічних коштів [48].

Міністерство фінансів України оприлюднила список проєктів, які не носять стратегічний характер, а їх ефективність досить складно оцінити, оскільки невідомі шляхи витрачання цих коштів (рис.3.2) [51].

Ефективна система публічних фінансів дасть змогу відповідати усім вимогам та стандартам, що потрібні для інтеграції з країнами Європи [24].

Успішна реалізація напрямів розвитку інформаційних технологій в управлінні публічними фінансами та державними фінансовими ресурсами, фінансовою безпекою суб'єктів господарювання державного сектору дасть

можливість підвищити ефективність функціонування державної фінансової системи, покращити процес формування і використання державних фінансових ресурсів, прискорити темпи зростання ВВП, соціально економічного розвитку України та рівень добробуту її громадян [54].

#	Проект	Вартість тис. грн	Державний бюджет (всього за проектом) тис. грн	Коментарі
1	«Реставрація Павільйону № 1 Національного комплексу «Експоцентр України»	19 780	17 187	Наявне пре ТЕО
2	Будівництво Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України та Республіки Польща	330 893,189	328 736,6	Договір на будівництво 2018 року, 2021-останне фінансування
3	Будівництво Державного музею-архіву народної культури Українського Полісся у місті Києві	109 533,416	109 533,416	Наявне ТЕО 2023 року
4	Створення національної системи оплати за проїзд дорогами в Україні			Не надано обсяг фінансування, пре тео відсутне Питання доцільності, відсутня законодавча база для впровадження толлінгу
5	Будівництво вантажного терміналу в Державному підприємстві «Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького»	420 000	Потенційно МФО	Питання доцільності у 2025 Документація відсутня
6	Будівництво паркінгу в ДП МА «Бориспіль»	741 931	Інші джерела	Питання доцільності у 2025 Є робочий проект
7	Будівництво аеродрому Міжнародного аеропорту «Дніпропетровськ»	7 525 000	7 525 000	Проектна документація 2021
8	Будівництво аеропорту у Закарпатському регіоні	6 502 400	30 000	Документація відсутня
9	Забезпечення розвитку Міжнародного аеропорту "Одеса"	5 500 000	5 500 000	Наявний договір на будівництво
10	Забезпечення розвитку аеропорту "Стрий"	10 600 000	10 600 000	Документація відсутня
11	Створення фізичного безбар'єрного середовища шляхом обладнання будівель центральних державних архівів України підйомникам та пандусами для людей з обмеженими можливостями	1 797,4	1797,4	Документація відсутня
12	Реконструкція та розвиток комплексу споруд центральних державних архівів м. Київ.	101 535,50	101 535,50	Дозвіл на виконання будівельних робіт 2011 року
13	Реконструкція та розвиток комплексу споруд центральних державних архівів України, м. Київ.	1 248 955,666	1 248 955,666	Дозвіл на виконання будівельних робіт 2011 року
14	Капітальний ремонт Обласного архіву будівельної документації	14 852,6	14 852,6	Документація відсутня
15	Будівництво корпусу відділення фізичної та реабілітаційної медицини, м. Святогірськ	131 542,878	131 542,878	Проект розпочато у 2019 Донецька обл.
16	Будівництво Обласної багатопрофільної лікарні в м. Краматорськ	5 273 133,043	5 187 248,25	Договір підряду від 2021 Близькість до лінії воєнних дій
17	Реконструкція Обласної дитячої лікарні в м. Слов'янськ	643 129,122	638 623,597	Проект 2021 року Близькість до лінії воєнних дій
18	Реконструкція Обласного перинатального центру м. Краматорськ	376 312,942	372 710,233	Проект 2021 року Близькість до лінії воєнних дій
19	Міжнародний науковий центр «Обсерваторія» на горі Піп Іван –платформа розвитку Карпатського регіону	62 228,395	62 048,395	ТЕО 2021 року в стадії актуалізації
20	Реконструкція будівлі з добудовою для Центру українського коноплярства з сучасною	16 218,0	16 218,0	Наявний ескізний проект

Рисунок 3.2 - TOP – 20 проєктів, що не відповідають потребам військового часу

Ефективне управління публічними фінансами в Україні передбачає впровадження прозорих механізмів контролю, забезпечення ефективності витрат, привертання інвестицій та належний рівень кваліфікації спеціалістів. Для досягнення цієї мети важливо провести реформу податкової системи, забезпечити адекватну підготовку та кваліфікацію фахівців у галузі управління публічними фінансами, удосконалити процеси стягнення боргів та інших надходжень до бюджету, гарантувати прозорість та відкритість у

сфері закупівель та витрат, а також підвищити рівень інформаційної культури населення з питань управління публічними фінансами [54].

3.3. Стратегічні напрями розвитку фінансового сектору України під час війни

Попри вплив світової пандемії COVID-19 та повномасштабної військової агресії росії, суб'єктам взаємодії у сфері публічних фінансів вдалося досягти прогресу у втіленні Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року.

Стратегія встановлювала пріоритети та цілі розвитку фінансового сектору у 2020-2023 роках. Метою Стратегії було забезпечення подальшого реформування та розвитку фінансового сектору України відповідно до провідних міжнародних практик й імплементації заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС й іншими міжнародними зобов'язаннями України. Вона посіла місце Комплексної програми розвитку фінансового сектору до 2020 року, яка визначала пріоритетні реформи регуляторів протягом попередніх п'яти років [23].

28 травня 2019 року Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (перебуває в стадії ліквідації з 01.07.2020), Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та Міністерство фінансів України підписали Меморандум про взаєморозуміння та співробітництво з питань підготовки та впровадження Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року. Робота над створенням Стратегії проходила у березні-грудні 2019 року, до міжвідомчої робочої групи з розробки Стратегії увійшли більше 200 осіб, проведено два кола публічних обговорень зі представниками фінансового ринку, профільних асоціацій, громадських та міжнародних організацій та експертами [56].

Стратегія підписана Головами установ-розробників 16.01.2020 та затверджена їхніми розпорядчими актами в установленому порядку. В Національному банку Стратегія затверджена 26 грудня 2019 року рішенням Правління Національного банку України № 1010-рш [56].

У 2020 році фінрегулятори збирали та аналізували пропозиції до Стратегії від її виконавців, профільних експертів та представників фінансового ринку. Пропозиції пройшли погодження зі стейкхолдерами під час двох засідань Комунікаційної платформи та низки зустрічей. Вони стали основою для першого оновлення Стратегії, відповідно до рішення Комітету з фінансового розвитку, засідання якого відбулося на початку 2021 року. У Національному банку оновлена Стратегія затверджена рішенням Правління Національного банку України від 18 березня 2021 року № 97-рш [56].

Стратегія втратила чинність в зв'язку з затвердженням нової Стратегії розвитку фінансового сектору України, сфокусованої на спротив російській агресії та відновленні країни [56].

Рада з фінансової стабільності, у межах якої співпрацювали регулятори з розроблення нової Стратегії розвитку фінансового сектору України, схвалила її на засіданні 19 липня 2023 року. Нова Стратегія замінила попередню та розрахована на розвиток фінансового сектору до 2025 року, але оскільки умови війни зумовлюють високу загальну невизначеність, нова Стратегія є безстроковою.

Стратегія встановлює актуальні пріоритети та цілі розвитку фінансового сектору, сфокусовані на спротиві російській агресії та відновленні країни. Її розроблення передбачено Меморандумом про економічну та фінансову політику між Україною та Міжнародним валютним фондом.

Стратегія передбачає, що спільні дії регуляторів фінансового сектору, Міністерства фінансів та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб буде спрямовано на досягнення п'яти таких стратегічних цілей:

– макроекономічна стабільність;

- фінансова стабільність;
- фінансова система працює на відновлення країни;
- сучасні фінансові послуги;
- інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО.

Передбачені Стратегією заходи умовно поділено на короткострокові заходи, спрямовані на забезпечення стабільності, недопущення погіршення ситуації у фінансовому секторі та економіці загалом; і на середньострокові заходи, що стануть основою майбутньої відбудови та зростання економіки.

Стратегія визначає майбутні пріоритети фінансової системи, до яких належать, зокрема, відновлення, розвиток фінансового сектору та забезпечення безперервності його роботи, поступове згортання надзвичайних пруденційних заходів, діагностика банківських активів, моніторинг та вирішення проблеми непрацюючих кредитів, створення комплексної системи оздоровлення та виведення з ринку неспроможних учасників, запровадження системи раннього реагування на проблемність фінансових установ. За сприятливих і стійких макроекономічних умов передбачено поступову лібералізацію фінансових ринків та повернення монетарної політики до режиму інфляційного таргетування з плаваючим обмінним курсом.

Стратегія констатує потребу в продовженні технологічного розвитку фінансових послуг як необхідної передумови для подальшого розширення фінансової інклюзії та забезпечення кібербезпеки. Важливими також є заходи з відновлення фінансової інфраструктури на деокупованих територіях, забезпечення безбар'єрності та інклюзивності фінансового сектору.

Особливу увагу в Стратегії приділено імплементації європейського законодавства та кращої світової практики у сферах регулювання та нагляду за фінансовим сектором, врегулювання неплатоспроможності та виведення з ринку учасників фінансових установ. У фокусі уваги – набуття режиму внутрішнього ринку з ЄС у сфері фінансових послуг, адже безумовним спільним пріоритетом усіх учасників, які доєднались до виконання Стратегії, є рух до вступу України до ЄС.

Систематично аналізуючи вплив зовнішнього середовища, регулятори будуть уточнювати спільні плани з досягнення цілей Стратегії та працювати над їх реалізацією доки буде потреба. У зв'язку з цим Стратегія також закріплює короткий перелік ключових індикаторів, важливих у короткостроковій перспективі під час повномасштабної війни, який надалі за потреби буде актуалізовано.

Реформа фінансового сектору України, що здійснювалася за активної підтримки міжнародних фінансових організацій, сприяла макрофінансовій стабілізації та зміцненню спроможності регуляторів та учасників фінансового ринку протистояти кризовим явищам. Реформи, визначені в Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року та Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, що реалізовувалися регуляторами фінансового сектору, спрямовані на подолання системних проблем у фінансовому секторі та розбудову повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС [57].

Зокрема, протягом останніх років НБУ разом із міжнародними партнерами працював над розробленням і впровадженням нових нормативних актів щодо капіталу та ліквідності, які відповідають європейській системі CRD/CRR, з метою сприяння фінансовій стабільності [57].

У травні 2023 року проведене опитування представників фінансового сектору, за результатами якого ключовими факторами ризику визначені війна з росією, корупція, діяльність правоохоронних органів та судової системи, шахрайство та кіберзагрози, чинники, пов'язані з економічною діяльністю та вартістю активів, а також якістю застави. Стратегія розвитку фінансового сектору повинна базуватися на поточному контексті, зважати на підвищені ризики та невизначеність, ураховувати чинники впливу вторгнення росії на умови функціонування фінансової системи, тому НБУ оновило Стратегію розвитку фінансового сектору України [57].

Перед Україною стоїть завдання з реалізації політичних реформ для вступу в ЄС, у тому числі посилення верховенства права, боротьби з корупцією та боротьби з відмиванням грошей. У червні 2023 року Україна розпочала процес вступу до Організації економічного співробітництва та розвитку. Крім того, Україна інтенсифікувала свою роботу з міжнародними інституціями. Співпраця з міжнародними партнерами та організаціями є особливо важливою під час розроблення механізмів і стратегії відбудови України і має ґрунтуватися на засадах підзвітності і прозорості. Така відповідальність України перед партнерами потребує посилення зусиль із боротьби з корупцією в Україні. У березні 2023 року Україна отримала позитивний проміжний звіт GRECO за результатами оцінювання боротьби з корупцією [57].

Реалізація реформ у фінансовому секторі сприятиме зміцненню потенціалу України на шляху до перемоги, підтримці захисників України, створення передумов для повоєнного відновлення та стійкого розвитку національної економіки. У фокусі уваги Стратегії – забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни за будь-яких умов, європейська інтеграція фінансового сектору України та набуття режиму внутрішнього ринку з ЄС у сфері фінансових послуг. Стратегія сприятиме подальшому зміцненню регулювання та нагляду у фінансовому секторі. За умови сприятливих і стійких макроекономічних обставин передбачається поступова лібералізація фінансових ринків та повернення монетарної політики до режиму інфляційного таргетування з плаваючим обмінним курсом. Також планується поступове, скоординоване, безпечне згортання надзвичайних пруденційних заходів, що запроваджувались у фінансовому секторі на початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну, а для реагування на потенційні майбутні потрясіння у фінансовому секторі використовувати спеціальні плани в разі непередбачуваних обставин [57].

Доцільно запропонувати систему заходів, яка буде спрямована на вирішення проблем у сфері публічних фінансів:

- розробка законодавчих актів/впровадження змін у існуючі;
- проведення майстер-класів, семінарів, тренінгів, навчальних відео-уроків щодо оцінки контролю і аудиту ефективності використання публічних коштів для зацікавлених верства населення; проведення конкурсів серед студентів щодо виявлення фінансових порушень на основі аналізу даних, оприлюднених на порталі публічних фінансів Є-data [62];
- забезпечення регулярного та достовірного звітування та доопрацювання існуючих інформаційних систем та аналітичних модулів щодо підвищення прозорості та ефективності у сфері публічних фінансів: «Prozorro», «E-data», Системи електронного адміністрування ПДВ, Єдиного реєстру внутрішньо переміщених осіб Міністерства соціальної політики, Єдиного державного Веб-порталу відкритих даних, Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування тощо [59].

Висновки до розділу 3

Кращі європейські практики є для України орієнтиром для подальшого розвитку та удосконалення публічних фінансів.

Прокладаючи свій шлях через складнощі приведення податкової системи України у відповідність до стандартів ЄС, ми усвідомлюємо, що попереду ще залишається величезна робота, податкове законодавство має бути старанно адаптовано до стандартів ЄС, що постійно розвиваються.

За даними Європейської комісії, Україна вже досягла значного прогресу в гармонізації законодавства у сфері непрямого оподаткування із законодавством ЄС. Цей прогрес є свідченням зусиль, докладених під час виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Пріоритетом у сфері прямого оподаткування для України є імплементація директив, спрямованих на запобігання ухиленню від сплати податків (ATAD 1 та ATAD 2), оскільки заходи щодо захисту бази

оподаткування можуть бути вжиті одразу після їхнього прийняття ще до отримання повного членства в ЄС.

Загалом, слід зазначити, що система публічних закупівель країн Європейського Союзу регламентується трьома рівнями законодавчого врегулювання: міжнародним, законодавством ЄС та національним. У більшості країн - членів ЄС, де існують спеціалізовані механізми контролю публічних закупівель, важливу роль відіграють суди адміністративні й загальної юрисдикції, оскільки апеляції на рішення них спеціалізованих органів контролю державних закупівель подаються до Вищого адміністративного суду або навіть до Верховного суду країн.

Досвід країн ЄС показує, що контроль за публічними закупівлями повинен здійснюватися не тільки на державному рівні, а й на місцевому рівні, чого поки не вистачає в Україні.

Розвиток воєнної економіки неможливий без державних стимулів, однак не варто забувати і про макроекономічну стабільність. Найбільш нагальним проблемним питанням розвитку нинішньої української економіки є втрата її виробничого та трудового потенціалу. В той же час найнагальнішим питанням її макроекономічної стабільності є загрози стабільності обмінного курсу.

Близько третини бюджету витрачаються на заходи та речі, які не носять стратегічний характер, а їх ефективність досить складно оцінити, оскільки невідомі шляхи витрачання цих коштів. Тут гостро постає проблема корупції та розкрадання бюджетних коштів. Для того, щоб усунути дану проблему необхідно запровадити реформу публічних фінансів, яка передбачає реалізацію двох основних цілей:

– досягнення ефективного рівня використання публічних фінансів, що буде проводитися прозоро, підзвітно та зорієнтовано на досягнення стратегічних цілей держави;

– досягнення контролю використання публічних коштів.

Ефективна система публічних фінансів дасть змогу відповідати усім вимогам та стандартам, що потрібні для інтеграції з країнами Європи.

Рада з фінансової стабільності, у межах якої співпрацювали регулятори з розроблення нової Стратегії розвитку фінансового сектору України, схвалила її на засіданні 19 липня 2023 року. Нова Стратегія замінила попередню та розрахована на розвиток фінансового сектору до 2025 року, але оскільки умови війни зумовлюють високу загальну невизначеність, нова Стратегія є безстроковою.

Стратегія встановлює актуальні пріоритети та цілі розвитку фінансового сектору, сфокусовані на спротиві російській агресії та відновленні країни. Її розроблення передбачено Меморандумом про економічну та фінансову політику між Україною та Міжнародним валютним фондом.

Стратегія передбачає, що спільні дії регуляторів фінансового сектору, Міністерства фінансів та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб буде спрямовано на досягнення п’яти таких стратегічних цілей:

- макроекономічна стабільність;
- фінансова стабільність;
- фінансова система працює на відновлення країни;
- сучасні фінансові послуги;
- інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО.

Особливу увагу в Стратегії приділено імплементації європейського законодавства та кращої світової практики у сферах регулювання та нагляду за фінансовим сектором, врегулювання неплатоспроможності та виведення з ринку учасників фінансових установ. У фокусі уваги – набуття режиму внутрішнього ринку з ЄС у сфері фінансових послуг, адже безумовним спільним пріоритетом усіх учасників, які доєднались до виконання Стратегії, є рух до вступу України до ЄС.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження, визначено що основним елементом фінансової системи європейської країни є публічні фінанси, від стану яких залежать всі елементи фінансової системи країни. Загалом публічні фінанси в Європейському Союзі відображають складні взаємозв'язки міжнародних, національних та регіональних фінансових процесів, а також відображають загальні стратегії та цілі ЄС у сфері фінансової політики. Фінансова політика ЄС визначається низкою пріоритетів, проте одним із ключових завдань є збереження стабільності публічних фінансів. Важливим індикатором такої стійкості є рівень державного боргу, який є важливим показником фінансової здатності країни. Встановлення еталонного значення державного боргу на рівні 60% ВВП відповідно до Маастрихтських критеріїв свідчить про здатність країни до проведення дискреційних фіскальних заходів для підтримки або відновлення економіки у разі необхідності.

Історія розвитку фінансової системи України показує процес поступового становлення публічних фінансів у тій чи іншій формі на різних етапах функціонування країни.

Під час війни управління публічними фінансами кардинально відрізняється від звичних у мирний час процедур і вимагає відповідних змін нормативно-правової бази і механізмів управління. Використання в Україні європейських практик розвитку публічних фінансів під час війни дасть змогу останнім відповідати усім вимогам та стандартам, що потрібні для інтеграції з країнами Європи.

Перспектива членства в ЄС була та залишається одним із найбільш дієвих інструментів зовнішньої політики ЄС. Перспектива приєднання спонукала Болгарію та Румунію до боротьби з корупцією та прискорила арешти військових злочинців у Хорватії, Сербії та Чорногорії.

Вступ України , яка в 2022 р. отримала статус кандидата в члени ЄС, до євроспільноти буде вагомим стимулом для зростання торгівлі, продовження реформування держави та виходу на якісно інший рівень розвитку нашої держави, оскільки головна перевага вступ до ЄС полягає у можливості виходу України на один рівень з провідними країнами Європи та прийняття її до об'єднання вільних, економічно розвинутих держав. При цьому як свідчить досвід інших країн вступ до ЄС несе цілу низку переваг як для громадян так і для бізнесу.

Для України, яка в 2022 р. отримала статус кандидата в члени ЄС, особливу цінність у розвитку публічних фінансів досвід постсоціалістичних країн та країн перехідної економіки центральної Європи та Балтії, насамперед Польщі, яка є першим за обсягом торгівлі партнером України в ЄС; посідає перше місце серед усіх країн, що надають допомогу Україні у співвідношенні до ВВП а також польська допомога стала однією з перших, що надійшла на український фронт у значних обсягах.

Польський досвід показує, що в Україні збільшення доходів державного бюджету має відбуватися не за рахунок посилення податкового навантаження на економіку, а шляхом глибокої лібералізації податкового законодавства, розширення бази оподаткування, створення сприятливих умов для розвитку виробництва, малого і середнього бізнесу, скорочення тіньової економіки. Одночасно повинні передбачатися можливості стимулювання економічної, інноваційної та інвестиційної діяльності суб’єктів господарювання незалежно від того, до якої галузі вони належать, а також звільнення від оподаткування доходів громадян, що інвестуються в цінні папери.

Важливим для розвитку публічних фінансів України є досвід Хорватії, яка в результаті війни з Сербією за свою незалежність в середині 90-х років XX ст., понесла значні видатки які оцінюються в 50 млрд дол США. У наступні роки фінансова ситуація в країні поступово покращилася завдяки допомозі ЄС, хоча поки Хорватія не повністю подолала наслідки

економічних втрат від війни із Сербією за вихід із СФРЮ. Незважаючи на це, Хорватія досить успішно працює над втіленням своїх головних внутрішніх та зовнішньополітичних пріоритетів і вже досягла значних результатів на цьому шляху.

Податкові реформи, що проводилися в більшості країн Євросоюзу у 1990-х і 2000-2014 рр., знаменували втілення в життя курсу на лібералізацію економіки та оподаткування, зумовленого загостренням економічної конкуренції, пов'язаної з розширенням ЄС, та загалом відповідали рекомендаціям ОЕСР. Їх головним принципом став принцип нейтральності оподаткування, згідно якого податки, по можливості, не повинні впливати на прийняття суб'єктами господарювання економічних рішень, вносити викривлення у дію ринкових механізмів.

Загальною метою програми ЄС EU4PFM є покращення управління державними фінансами в Україні та, як наслідок, покращення надання державних послуг та бізнес-клімату. Конкретними цілями Програми є: підтримка подальшого розвитку сучасної, ефективної та справедливої системи збору доходів та підтримка відповідних інститутів УДФ у покращенні їх організаційних можливостей.

Програма підтримує реформи мобілізації доходів, які сприятимуть зміцненню інституційних та організаційних можливостей українських установ у впровадженні та реалізації сучасної стратегії дотримання податкового законодавства. Стратегія скерована на просування добровільного дотримання податкового законодавства; перевірку та модернізацію бізнес-процесів у податкових та митних установах; створення та введення в дію нової Служби фінансових розслідувань; розширення податкової бази України, зокрема, через поліпшення податкових інформаційних потоків з іншими країнами; продовження адаптації відповідного податкового та митного законодавства та нормативних актів до норм ЄС та кращих міжнародних практик, а також покращення можливостей податкових та митних установ протидіяти ухиленню від сплати податків [3].

З початку вторгнення росії до України сфера публічних фінансів зазнала неабияких складнощів. Істотних змін зазнали пріоритети бюджетних витрат та перерозподіл фінансових ресурсів. Незапланований бюджетний дефіцит збільшився, як і видатки держави.Управління публічними фінансами держави в умовах воєнного стану має свої особливості та складнощі. З 2022 року Україна активно працює у напрямі залучення позик від міжнародних партнерів. Джерелами фінансування державного бюджету є військові облігації, кредити від Міжнародних фінансових організацій, а також двосторонні кредити та гранти. Воєнні дії в Україні стали основною причиною значного дефіциту бюджету. Повномасштабне вторгнення росії в Україну в 2022 році призвело до різкого зростання співвідношення державного боргу до ВВП: з 43,3% до 79,4%. Для ефективного управління державним боргом необхідно розробити та реалізувати стратегію, яка включає в себе заходи, спрямовані на досягнення соціально-економічних цілей на всіх рівнях забезпечення стабільності державного бюджету.

Кращі європейські практики є для України орієнтиром для подальшого розвитку та удосконалення публічних фінансів.

Прокладаючи свій шлях через складнощі приведення податкової системи України у відповідність до стандартів ЄС, ми усвідомлюємо, що попереду ще залишається величезна робота, податкове законодавство має бути старанно адаптовано до стандартів ЄС, що постійно розвиваються.

За даними Європейської комісії, Україна вже досягла значного прогресу в гармонізації законодавства у сфері непрямого оподаткування із законодавством ЄС. Цей прогрес є свідченням зусиль, докладених під час виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Пріоритетом у сфері прямого оподаткування для України є імплементація директив, спрямованих на запобігання ухиленню від сплати податків (ATAD 1 та ATAD 2), оскільки заходи щодо захисту бази оподаткування можуть бути вжиті одразу після їхнього прийняття ще до отримання повного членства в ЄС.

Загалом, слід зазначити, що система публічних закупівель країн Європейського Союзу регламентується трьома рівнями законодавчого врегулювання: міжнародним, законодавством ЄС та національним. У більшості країн - членів ЄС, де існують спеціалізовані механізми контролю публічних закупівель, важливу роль відіграють суди адміністративні й загальної юрисдикції, оскільки апеляції на рішення них спеціалізованих органів контролю державних закупівель подаються до Вищого адміністративного суду або навіть до Верховного суду країн.

Досвід країн ЄС показує, що контроль за публічними закупівлями повинен здійснюватися не тільки на державному рівні, а й на місцевому рівні, чого поки не вистачає в Україні.

Розвиток воєнної економіки неможливий без державних стимулів, однак не варто забувати і про макроекономічну стабільність. Найбільш нагальним проблемним питанням розвитку нинішньої української економіки є втрата її виробничого та трудового потенціалу. В той же час найнагальнішим питанням її макроекономічної стабільності є загрози стабільності обмінного курсу.

Близько третини бюджету витрачаються на заходи та речі, які не носять стратегічний характер, а їх ефективність досить складно оцінити, оскільки невідомі шляхи витрачання цих коштів. Тут гостро постає проблема корупції та розкрадання бюджетних коштів. Для того, щоб усунути дану проблему необхідно запровадити реформу публічних фінансів, яка передбачає реалізацію двох основних цілей:

– досягнення ефективного рівня використання публічних фінансів, що буде проводитися прозоро, підзвітно та зорієнтовано на досягнення стратегічних цілей держави;

– досягнення контролю використання публічних коштів.

Ефективна система публічних фінансів дасть змогу відповідати усім вимогам та стандартам, що потрібні для інтеграції з країнами Європи.

Рада з фінансової стабільності, у межах якої співпрацювали регулятори з розроблення нової Стратегії розвитку фінансового сектору України, схвалила її на засіданні 19 липня 2023 року. Нова Стратегія замінила попередню та розрахована на розвиток фінансового сектору до 2025 року, але оскільки умови війни зумовлюють високу загальну невизначеність, нова Стратегія є безстроковою.

Стратегія встановлює актуальні пріоритети та цілі розвитку фінансового сектору, сфокусовані на спротиві російській агресії та відновленні країни. Її розроблення передбачено Меморандумом про економічну та фінансову політику між Україною та Міжнародним валютним фондом.

Стратегія передбачає, що спільні дії регуляторів фінансового сектору, Міністерства фінансів та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб буде спрямовано на досягнення п’яти таких стратегічних цілей:

- макроекономічна стабільність;
- фінансова стабільність;
- фінансова система працює на відновлення країни;
- сучасні фінансові послуги;
- інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО.

Особливу увагу в Стратегії приділено імплементації європейського законодавства та кращої світової практики у сферах регулювання та нагляду за фінансовим сектором, врегулювання неплатоспроможності та виведення з ринку учасників фінансових установ. У фокусі уваги – набуття режиму внутрішнього ринку з ЄС у сфері фінансових послуг, адже безумовним спільним пріоритетом усіх учасників, які доєднались до виконання Стратегії, є рух до вступу України до ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулаєва А., Харковенко О. Особливості ефективного управління публічними фінансами в Україні. Економіка та суспільство, (51). URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-1

2. Бліщук, К. М. (2023). Особливості управління публічними фінансами у воєнний період. Ефективність державного управління, (70/71), 62–67. URL: https://doi.org/10.36930/507008

3. Богдан Данилишин. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки. URL: https://epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/

4. Василь Дем'янишин, Зоряна Лободіна, Володимир Горин. Методологічні підходи до дослідження державних фінансових ресурсів та фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публічними фінансами. URL: http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/download/1584/1592

5. Вінокуров Я. (2022). Що з державними фінансами та чи вистачить Україні грошей. Роз'яснення. Економічна правда. URL: https://epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/

6. Державне управління: теорія та практика/ [В.Б, Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк та ін.] – К. :Хрінком Інтер, 1988.

7. Державний бюджет/ Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/article-26165

8. Державний Веб-портал бюджету для громадян. URL: https://openbudget.gov.ua/

9. Деякі питання підготовки, подання, оцінки та критеріїв пріоритезації концепцій публічних інвестиційних проектів на 2025 рік. Постанова КМУ від 09.08.2024 р. № 903. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2024-%D0%BF#Text

10. Динаміка співвідношення державного боргу до ВВП, 2014-2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/borgovi-pokazniki-st

11. Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text

12. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державного боргу України (станом на 31.10.2024) URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg

13. Публічні фінанси: навчальний посібник; за ред. д. е. н., проф. М. І. Карліна. Електронне видання. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 358 с.

14. Карлін М.І. Публічні фінанси країн Європейського Союзу: навчальний посібник. Електронне видання. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2024. 217с.

15. Кириленко О. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні / О. Кириленко, О. Кириленко // Журнал європейської економіки. – 2016. – Т. 15, № 1. – С. 121-138.

16. Клімова С. М. Фінансово-управлінські відносини: організаційно-правовий аспект [Електронний ресурс] / С. М. Клімова. // Теорія і практика правознавства. – 2016. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_2_10.

17. Кращі європейські практики є орієнтиром для розвитку української фінансової системи, – Денис Улютін: URL: https://mof.gov.ua/uk/news/krashchi_ievropeiski_praktiki_ie_oriientirom_dlia_rozvitku_ukrainskoi_finansovoi_sistemi__denis_uliutin-4504

18. Лободіна, Зоряна, et al. “Управління публічними фінансами в контексті протидії ризикам воєнного часу”. Вісник Економіки, no. 4, Mar. 2024, pp. 8-28. URL: https://doi.org/10.35774/.

19. Метеленко Н.Г., Оглобліна В.О., Буц О.В., Коваленко Ю.В., Мазнєва Е.С. Особливості виконання бюджетів у період воєнного стану: правовий та організаційний аспекти. Матеріали ІІІ Всеукраїнської науково-

практичної конференції за участю молодих науковців «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів» (17-20 жовтня 2023р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 454-457.

20. Метеленко Н.Г., Попова А.О., Оглобліна В.О., Шарапов В.С., Сумма В.С. Фінансові важелі державного управління бізнесом в умовах війни // Modern science: multidisciplinary discourses: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. 120 p, 43-56

21. Метеленко Н.Г., Попова А.О., Сіліна І.В., Оглобліна В.О., Петренко О.В. Формування та вплив бюджетного процесу на фінансову безпеку у період війни. Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. 192 p, 56-80

22. Міжнародні партнери України у G7 і члени Паризького клубу кредиторів оголошують про відстрочення платежів з обслуговування боргу для України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/international_partners_of_ukraine_in_the_g7_and_paris_club_announce_suspension_of_debt_service_payments_for_ukraine-3532

23. Мінфін презентує головні результати та досягнення 2023 року URL: https//www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_prezentuie_golovni_rezultati_ta_dosiagnennia_2023_roku-4399

24. Мойсеєнко К.Є. Принципи управління публічними фінансами за умов пост-конфліктного відновлення національної економіки.

25. Монаєнко А.О. Фінансова діяльність держави як категорія фінансового права / А.О. Монаєнко // Право України. – 2010. -№9. – с. 163-171

26. Наближення систем оподаткування: Шлях України до гармонізації з податковим законодавством ЄС та сучасні адміністративні практики URL:

https://nv.ua/ukr/ukraine/events/garmonizaciya-podatkovogo-zakonodavstva-ukrajini-zi-standartami-yes-vikliki-ta-perspektivi-50364959.html

27. Наказ Міністерства фінансів України від 30.01.2017 № 18 про створення Державної установи «Відкриті публічні фінанси»

28. Нечай, Анна Анатоліївна. Правові проблеми регулювання публічних видатків у державі [Текст] : автореф. дис... д-ра юридичних наук. Київ, 2005. 45 с.

29. Оглобліна В.О., Ардикуце І.О., Лукашов М.С. Розвиток вітчизняних фінансових технологій в контексті європейського досвіду. Формування концепції цифрової трансформації освіти та соціально- відповідального цифрового громадянина у контексті європейського досвіду: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 21-22 листопада 2024 року / Ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова. Одеса: Олді +, 2024. 478 с.

30. Оглобліна В.О., Гузенко В.С., Мазнєва Є.С. Трансформація політики державних видатків у воєнний та післявоєнний періоди: досвід Європейських країн та України. Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції за участю молодих учених та здобувачів вищої освіти «Актуальні питання суспільства у сферах екологічної та цивільної безпеки, енергозбереження, менеджменту та економіки» (16-18 жовтня 2024р.). Запорізький національний університет – Запоріжжя: ЗНУ, 2024. 529 с. С.318-320.

31. Оглобліна В.О., Загородній С.А., Тушевський Д.М., Хавер Д.І. Кредитування бізнесу як чинник фінансової стабільності країни на шляху до ЄС. Матеріали ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції за участю молодих науковців «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів» (17-20 жовтня 2023р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 473-475.

32. Оглобліна В.О., Лисенко А.П., Пінчук І.М., Моргун К.С. Вплив процесів євроінтеграції на фінансовий ринок України. Матеріали ІІІ

Всеукраїнської науково-практичної конференції за участю молодих науковців «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів» (17-20 жовтня 2023р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С 476-478.

33. Оглобліна В.О., Лисенко А.П., Сосновська А.А. Європейські інтеграційні процеси розбудови національної економіки в оподаткуванні. Інженерні інновації та розбудова національної економіки: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М.Потебні (09-10 травня 2024року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н.Г.Метеленко; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні ЗНУ. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. 1020 с. С. 377-380.

34. Оглобліна В.О., Лисенко А.П., Тушевський Д.М. Фінансування проєктів цифрової трансформації в Україні в контексті Євроінтеграції. Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-гуманітаристичного циклу в умовах діджиталізації. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 22-23 листопада 2023 року / Ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова / Львів: Торунь-Liha-Pres, 2023. 484с. С.468-472.

35. Оглобліна В.О., Оглобліна В.С., Хавер Д.І. Вплив міжнародних фінансових інституцій на трансформаційні процеси сучасної економіки України. Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудові і сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25-26 травня 2023року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н.Г.Метеленко; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні Запорізького національного університету. – Одеса: Олді+, 2023. 752с. С.140-143.

36. Опарін В.М., Федосов В.М., Юхименко П.І. Українська класична школа публічних фінансів, 2015. URL:

https://ir.kneu.edu.ua/bitstreams/e06a40a1-c72c-4c65-bd17-8475013c6850/download

37. План відновлення України. URL: https://recovery.gov.ua/ Богдан Т. Війна і державні фінанси: скільки потрібно грошей на відновлення і де їх брати. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/3/693382/

38. Попов Д.І., Котуха О.С., Олашин М.М. Цифровізація бюджетної системи України як інструмент підвищення публічності органів державної влади. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-01-11/2023-7-01-11

39. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 252, Київ/Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text

40. Постанова КМУ «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою “Електронне урядування» № 933 від 15.11.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/933-2019-%D0%BF#Text

41. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» № 590 від 09.06.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text

42. Постанова КМУ від 11 березня 2022 р. № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану». URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhetiv-u-period-voyennogo-stanu-252

43. Пришва Н.Ю. Публічні доходи: поняття та особливості правового регулювання: [монографія]. К. : КНТ, 2008. 200 с.

44. Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2023-%D0%BF#Text

45. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року. постанова КМУ від 27.12.2023 р. № 1218-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-%D1%80#Text

46. Програма з управління державними фінансами в Україні (EU4PFM). URL: https://mof.gov.ua/uk/eu4pfm

47. Проєкт Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44809

48. Прутська О. О. Зміст та структура публічних фінансів: теоретичний аспект. Приазовський економічний вісник. 2021. № 3 (26). С. 132-135.

49. Публічні фінанси України в умовах воєнного часу URL: https://www.researchgate.net/publication/384902184_PUBLICNI_FINANSI_UKRAINI_V_UMOVAH_VOENNOGO_CASU

50. Разуваєва Д.В. Вітчизняний та зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів. Управління розвитком. 2014. № 10. С. 69–71.

51. Результати оцінки концепцій публічних інвестиційних проектів, поданих головними розпорядниками бюджетних коштів під час підготовки Бюджетної декларації на 2025-2027 роки.

52. Рожко О. Д. Соціальна спрямованість бюджетних видатків у сучасних умовах економічного розвитку України. Університетські наукові записки. 2023. № 2. С. 344-352

53. Розбудова системи публічних фінансів як умова інтеграції України до Європейського союзу URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2024/76_2024/27.pdf

54. Руда О.Л., Марценюк О.В. Функціонування публічних фінансів в сучасних умовах, 2024. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/download/3035/3071/7386

55. Стратегія розвитку фінансового сектору України від 19 серпня 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=10

56. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/develop-strategy2023

57. У грудні 2023 року Мінфін залучив 5 млрд доларів США грантів та пільгового фінансування від міжнародних партнерів. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/u-hrudni-2023-roku-minfin-zaluchyv-5-mlrd-dolariv-ssha-hrantiv-ta-pilhovoho-finansuvannia-vid-mizhnarodnykh-partneriv

58. Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України / За ред. Т. І. Єфименко. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2015. – 446 с.

59. Уляна Пахоляк. Шляхи покращення управління публічними фінансами в сучасних умовах. Тернопільський національний технічний університет ім.. Івана Пулюя, Україна. – ст. гр. БАм-51 URL:https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21157/2/SEIED_2017_Pacholiak_U-Ways_to_improve_public_32-35.pdf

60. Фінансова думка України : монографія : у 3 т. Т. 1 / П. І. Юхименко, С. В. Льовочкін, В. М. Федосов, С. І. Юрій ; за наук. ред. В. М. Федосова. — К. : Кондор ; Т. : Економічна думка, 2010. — 687 с.

61. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435

62. Хаблюк О. Суть аудиту ефективності та зарубіжний досвід його встановлення / О. Хаблюк, Л. Будник // Галицький економічний вісник. – 2013. – №4

63. Швайко М. Л. Розвиток публічних фінансів України у сучасних умовах. Ефективна економіка. 2019. № 11. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7441

64. De Soto H. Th e Other Parth: Th e Invisible Revolution in the Th ird Word / H. de Soto. — New York : HarperCollins Publishers, 1989. — 271 p.

65. EU4PFM – працюємо заради сильної, процвітаючої та конкурентноздатної України. URL: https://eu4pfm.com.ua/pro-eu4pfm/?lang=uk

66. Mankiw N.G., Weinzierl M. An Exploration of Optimal Stabilization Policy. Harvard Business School, 2011. WP. P. 11–113.

67. Stability and Growth Pact: Council of the European Union, 17 June 1997. Official Journal C 236, 2 Aug. 1997. P. 0001–0002.19.

68. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6013

69. URL:https://mof.gov.ua/uk/unified_portfolio_of_public_investment_projects_list_of_priority_public_investment_projects-749